سیاسەتی زمان، زمانی زبر.. فەرهێدوون سامان

پرسی زمان هەر بەتەنێ پرسێکی زانستی زمانەوانی ئەبستراکت نییە، واتە هەندێکانی قسەکردن و کارکردن لەسەر پرسەکانی زمان بەدەر لایەنە زانستییەکە دەچێتەوە سەر هەندی فەلسەفەی زماننناسی، کەمەناسی، دەروونناسی، دەلیقەکانی دیکەی زماننناسییەوە، لەوانەش سیاسەتی زماننناسی، یان سیاسەتی زمان کە ئامانجی نووسینی ئەم وتارەی ئەمەیە، هەندە پێیانوایە قسەکردن لەسەر زمان هەر دەبێت باسی لایەنە زانستیەکەی زمان بکرێت وەک گراماتیک و ئیتمەلۆژیاو فەرهەنگنووسی و سینتاکس و مەرفەلۆژی و فۆنەلۆژی بەس، لە ئاستیدا بایەخی زمان لە بایەخی سروشتی "سیاسی-کەلتووری" و "کەمەیاتی-کەلتووری"دایە، واتە هەرچەند زمان ئاستەوخۆ پێوەستە بە سیاسەتەوە، سیاسەتیش لەژێر باندەری دەربڕینە زمانەوانییەکانداێە میناک: زمانی زبر و توندوتیژ، یان زمانی نەرم و هەمن لە نووسین و دەربڕینەکاندا، کاتێک لایەنێکی سیاسی ئەپەزسیۆن لە دژی دەسەڵاتدا، بە پێچەوانەش زمانی دەربڕینی دەسەڵات لەگەڵ ئەپەزسیۆندا، لەکاتی قەیران و کێشەکاندا کاتێ هووبەووی یەکتر دەبنەوە، ئەو شێوازە زمانە زبر و توندوتیژە بەکار دەهێنن، و پێنا دەبنە بەر ناوونا تەرەو ناوزراندن، کە هەندی جار لەئاکامی ئەو زمانە زبرە دووچاری هەڵایسانی شەڕی ناوخۆو جەنگێکی وێرانکەر دەبنەوە.

زمان لە وشەسازیی بەکارهێناوەوە دەست پێدەکات و درێژ دەبێتەوە بە واتاکانی وشە هاوبەشەکان، تەنانەت بە خودی شێوازی ئاخافتن، وەک لە دەربڕینی زمانی گوندی و زمانی خەڵکی و زمانی شارستانیدا دەبینین، جگەلەوەش زمانگەلێکی تایبەت هەیە بە نەتەوە جیاوازەکان کە هەمان زمانی دەربڕینی دایکیانە، وەک زمانەکانی تورکی، فارسی، عەرەبی...تد کە لە بنەڕەتدا کەمەک زمانن، نەک یەک زمان، هەر زمانەکیش نوێنەرایەتی ناوچەیەک و گرووپێکی جیاواز لە ئاخەوڕانیان دەکەن، لەسەر ئەم بنەمایەش کەسانی وەک ئەمیری حەسەنپوور و میهرداد ئیزەدی و محەمەد موکری و جەعفەر شیخولئیسلامی و هیتر... زمانی کوردی بە کەمەک زمان یان زمانە کوردییەکان دەناسێنن.

هەنگە یادەوەری سیاسی و زمانەوانی شایەتحاڵی نەهێشتنی فیزیکی بێت لەسەر بنەمای زماندا، وەک لە شەڕی ناوخۆی هەندە نەتەوەو وەاتاندا

بینران، لەوانەش شەناوخەیەکانی باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، جەراوجێری ئەو دەربەینەی زمانەی کە لایەنە شەکەرەکان قسەیان پێدەکرد، وای لێکردن ببنە ئامانج، هەر لایەنێک بە هێزی لایەنگرەکەی دیکەی بەو زمانەزبرە دەکردە ئامانج. واتە هەر لایەنێک زمان و زاراوەی تایبەتی بە خۆی هەبوو، تەنانەت لە نێو ئێندامانی حیزبەکانیش کە هەمان باوەڕ و ئایدەلۆژیایان هەبوو، کە بەکەمەڵە ئەو هزرە پێکدەهێنن، بە گوتاری گروپێکی دیارکراو ناسراون، بە نموونە: بزووتنەوە ئیسلامییە میانڕەوەکان گوتارێکی جیاوازیان هەیە لە بزووتنەوە ئیسلامییە ڕادیکاڵەکان و گوتاری پراگماتیک لە گوتاری پرەنسیپی جیاوازە، جگە لەوەش سەفیگەری جیاوازە لە سەلەفییەت و هەردووکیشیان جیاوازن لە بزووتنەوە سیاسییەکان، بەم شێوەیە مرۆڤ بە زمان و زاراوەی خۆی دەناسرێتەوە، ئەوەی جێی سەرنجە، شێوازی ناساندنی چەپێک، مارکسیستێک بە هاوزیندانییەکانی، نیشاندەرێک بوو بە پەیوەستبوونیان بەو حیزبەوە پێیان دەگوتن هاوەڵ، نەتەوەییەکان بە هەڤاڵ، ئیسلامییەکانیش بە "بۆ لە خودا"، و هتد.. دەناسرانەوە.

هەموو ئەمانە لە گوتاری سیاسی و زمانەوانیدا ڕەنگدانەوەیان هەبووە، بە هەمان ڕێوداو بەڵایەنی کەمەوە دوو زاراوە هەن، بە نموونە کەسایەتییە سیاسییەکان، کەسایەتییە میدیاییەکان، نووسەران و ڕۆشنبیرانی سەر بە هەردوو پارتی دەسەڵات، دەستەواژەی "دابەشبوون" بەکاردەهێنن وەک بە وەسفکردنی ئەوانەی لە زانی زەردن، کە لە ساڵانی شەڕی ناوخۆی نەوەتەکاندا ڕوویدا، جیاوازتر لە دەربەینی ئەو زمانەی کە لە زانی سۆز بەکار دەهێنرا، کە بریتی بوو لە زمانی زبری میدیایی لایەنی شەکەر، لە کاتێکدا لایەنی بەرامبەر بە "سەرکەوتنی یەکلاکەرەوە" ناوی دەبرد. ئەویدی بە خیانەت.

شاراوە نییە لە سیاسەتی نێودەوڵەتیدا لە میدیای جیهانیدا دەستکاری زمان و زاراوەکان دەکرێن، کە هەموو ئامانە ئاماژەن و بەربەاون بە ڕوانگەیەکی سیاسی، ئایدەلۆژی، زاراوەگەلێکی وەک ئیمپریالیزم، کەلەنیالیزم، تیرۆر، کوردفۆبیا، ئیسلامۆفۆبیا..تد، لە ماوەی پێنجدەیەی شەشەکانی کوردستاندا دوو زاراوە لە گوتاری سیاسیدا بەرێککەوتن، ئەو لایەنەی کە لەگەڵ ژەمدا هاوتەریب بوون و بە جاش و بەکرێگیراو دەناسران، ئەو لایەنەش کە لە دەرەوە بوون ناوزەد دەکران بە شۆرشگێر، شەقان، گەریلا، پێشمەرگە، هەبەتە لەگەڵ ئامڕە زمانەوانییە پێیوەندیدارەکاندا، بەڵێش گوتارەکانیان لەگەڵ ئەم زاراوانەدا یەکیان دەگرتەوە، ئەم دیاردەیە لە هەموو زمانێکی جیهاندا بەدی دەکرێت، کە زاراوەکانی مەیلی ڕەنگدانەوەی

دیدگای ئاخەوەرکانیان هەیە.
جێی سەرنجە لە چوارچێوەی ئەو شتەی کە لە لایەن زلهێزە جیهانییەکانەوە دژ بە گەلانی ناوچەکە بە نموونە لە ئەفغانستان و عیراق یان ئێران و کوردستان بەکاردەهێنرا چوون، میدیاکان پشتیوانیان لەو زلهێزانە دەکرد و زاراوەی جیاوازیان بەکاردەهێنا لە چاو ئەوانەی بەرگریییان لە نیشتمان یان ئایینەکەیان دەکرد. لەو سەنگەیە بە سەدان و وشەو زاراوەو ئیدیان دروست بوون و بەکار هێنرانن تا ئەدەی ئەوەی کە بەرگریکارانی ئێم نەتوانە بە تیرۆریست و دەندەو و وەحش دەناسران. لێرەدا زمانی وەسفکەر ئێم لایەنگرییە ئاشکرا دەکات و دەتوانێت بنەمای توێژینەوەیەکی زمانەوانی جددی و کاریگەر پێک بهێنێت، ئێم نموونەیە ئێم لایەنگرییە دەستەلمێنێ، لێم چوارچێوەیەدا ویستم خاڵێک بخەمەوو سەبارەت بەو زمانەی کە میدیکاران و ڕۆژنامەنووسان لە کاتی ئاماژەدان بە داگیرکەری ناوچەیەک یان وڵاتێک بەکاری دەهێنن. زۆرێک لە ڕۆشنبیران، بە ئاسانی ئێم ناوە بەکاردەهێنن، کە لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە وەرگیراوە و لەلایەن داگیرکەرانەوە وەک ڕەمزی کیانەکییان قبوڵکراوە، ئێم ڕۆشنبیرانە بەبێ ئازاری ویژدان و ناڕەزایی ئێم ناوانە بەکاردەهێنن، بێ ئاگا لەوەی کە چەواشەکارانە و بەمانان. کە مخابن نابێت لە ئەدەبیاتی کوردیدا بوونی هەبێت، بەڵکو زمان دەبێت یەکگرتوو بێت لە وەسفکردنی ئێم ستەم و نادادپەروەری و داگیرکارییانەی کە لەلایەن بەردووی نزیکدا دووچاری نەتەوەکەمانی کردەوە، دەڕەتانی داگیرکەری کوردستان وەک چەمگەلی " داگیرکەری عیراقی، سوری، ئیرانی، تورکی". تەنانەت ئاگەر هەموو جیهان دان بەوەدا بنێن، کە ئێم دەڕەتانە قەوارەیەکی دەستوورین، کەلەنیالیزمی نین، لەسەر بنەماکانی کوشتن و دزین و بە یاسایی و بەڕێزیکردن بە شکڵی مرۆڤی کورد دانەمەزراون، چۆن دەتوانرێت بە دەوڵەتکی مەدەلرن هەژمار بکرێن؟
لێرەدا دەمەوێت ئاماژە بە لایەنگری لە زمانی دەربڕین و هزرینی هەندە ڕۆژنامەنووس بکەم لە وتووێژ و وتارکانیاندا بکەم، لەبری ئەوە زاراوەگەلی سەیرو سەمەرە بەکاردەهێنن، کە هەشیارییەکی زمانەوانی و سیاسی ئاڕاز نیشان دەدەن، سەبارەت بە دەربڕینی هەندە بچووکی ڕەخنەگرانە و هەزری جیاواز، بەهای ئەوەی گوایە ستانداردکانیان پێشێل کردووە، ئیدی لەو کەناڵانەدا بایەخت کراون، ئەمەش ناچاری کردوون لە سەرەتای یەکەک لە بابەتکانیدا، ئاگەر تەنیا ژینگەی کولتووری بە هەموو هەمجۆرییە سیاسی و ئەدەبی و ئایینییەکانییەوە خۆیان لەگەڵ ئەو ڕێگایەدا بگونجێنن، کە دەسەڵاتداران گرتوویانەتە بەر، لە ترسی ئەوەی نەبادا

لەپرسینەوەمان لەگەڵدا بکەن لەو زمانەی کە بەکاری دەهێنین، بۆیە دەبێت خۆیان بەدوور بگرن لە ئاماژەکردن بە هەندێ وشەو زاراوەی هەستەوەر و بەناوزراندنی ئەو کەسانەی سەر بەو قەوارەیەن. گرنگە بگەینەوە، بە ئەو کەناڵانەی بە ئاشکرا لە ژێر پەردەی داگیرکەراندا شەمەندەفەر دەکەن، مژووەکەمان چەواشە دەکەن، تەنانەت لەسەر بانگەشەیەکی هەوای نەتەوەییمان بەناوی ئایدۆلۆژیاو ئاسایشی نەتەوەییان دەمانکوژن و یان بە بەناوی پیرۆزی ئایینەکەیان لە خاکەکەمان دەرمان دەکەن، کەواتە هێڵی سیاسەتی زمان لەو ئاقارەدا چییە، ئایا ئەمە ناچار دەبین لە ئاست زمانی توندو تیژ و زبری ئەوان، بە زمانێکی نەرم بدوێین، ئەگەر وا بکەین، نادادپەروەری و شەرانگێزیەکەمان بەرامبەر خەمان و دژی پرەنسیپی پیرۆزی مرۆڤبوونمان ئەنجامداوە، نەک هەر ئەوە، بەڵکو دەبێت هەمووان خەمان بە دوور بگرین لە وەسفکردنی پلان و بەرنامەگەزپەرستییەکخراوەکانیان لە چەواشەکردنی زمان و ناسنامەو مژووومان، یان دەبێت هەر هەموومان بە یەک شێوە کە خۆیان دەیانەوێ لە ناشیرینکردنی وێنەی سیمبولە نەتەوەیی و نیشتمانییەکانمان پێناسە بکەین:

هەردەم وەک تیرۆریست و تاوانباری جەنگ و ئەنجامدەری جینۆسایدی بناسرێین، کە ماوەیەکە لەسەی وتارە پێ لە درۆ و چەواشەکارییەکانیان لە کەناڵەکانی سۆشیالمیدیا وەک کۆلۆنیالیست و داگیرکەر و هیچی تر دەیان چیرۆکی ئەفسانەیی دەئافرێنن، ئەگەر بەڵاستی چەمکەکانی پێکەوەژیان و ئاشتەوایی و چارەنووسی هاوبەش و یەکپارچەیی هزری لە گوتاری سیاسی داهاتوومانداو بخوازین.

ئاخۆ دەبێت ئەمەش لە عاست ئەو زمانە زبرۆیان بەدەنگ بین، ئەوەی بەڵاستی سەرسامم دەکات، خودی زمانی سیاسی ئەوان نییە، هەرچەندە سیاسەت بەشێکە لە کولتوور، بەڵکو بەکارهێنانی گوتاری قەزەون و نەڵەوایە لە دەربەینەی ئەم جۆرە زاراوانەلایەن نووسەرەکانیانەوە، بۆیە دووركەوتنەوە لە زمانی زبردا لەم دەستەواژانە بایخێکی سەرەکی هەیە، نووسەران دەبێت سەرلەنوێ بە هەرچی نووسیویانە لەی بکەنەوە بە پاککردنەوەی هزرو هەستەکانیان لەو کەموکوڕییە زمانەوانیانەی کە هەشیاری زمانەوانی دەشێوێنن و هەشیاری گشتی ساختە دەکەن. درککردن بەم ڕاستییە، من لە خەمەوە دەستم پێکرد و گەڵەمەوە سەر هەموو ئەو شتانەی کە نووسیبووم و هیشتا بەاوم نەکردبوونەوە، دووبارە دەستکاریم کرد و زمانەکەمم لەو جۆرە تێکەڵ زمانەوانییانە ڕزگار کرد، و ئێگە بە خەم دەدەم کە بیانگەڕێنمەوە، واتایەکە وەربگرم، من ئەمەم زۆر بە تونەدی لە دوا نووسینمدا کە بە ناوی "بیرکردنەوە لە واقیعی کولتووریمان" جێبەجێ

کرد. ئیدی پەموانییە بە هیچ شێوەیەک ڕێگەم بەم ناوە داوە، بە تاک یان فرە، بچێتە ناو زمانەکەمەوە. کە لە سیاسەتی زمانەوانیدا بە زمانی هەمن ناسراوە.

فەرهیدوون سامان

فەرمی فرە پێوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە.. سەباح هەنجەر

1

لە پەیوەندی نێوان بوون و هەقیقەت، لە پەیوەندی نێوان بوون و چییەتیدا بیری مرۆڤی بەرهەمهێنەر، باروبوار و ئاراستەی خەبووني دیگرێت، لە ناو دوو کەوانەی هەمیشە ئامادەی سەرسامبووندا، بەرەو ئامانجی تایبەت دەڕوا, خەی لە ناو چەکردنەوەی کات و شوێن و پاراو و بگەردکردنەوەدا دەستنیشان دەکات. خودی پاراو و بگەرد و گەشاوەی دابەشی سەر هەموو جوانییەکان دەبێت, خاتووکەی هەسکانیان دەدات. جوانی گشتەکە پارچە پارچە ناکرێت، هەموومان پێویستمان پێیەتی، ئاسوودەیی هەمیشەیمانە. بەرهەمهێنی جوانبەخش گیان و هەست و خوێن لە ڕێگەی جووڵەی وێنە و وشەی پاوپە لە واتا و دەنگی پیتەوە دەگەیەنێ و ببەای بەیش ئامادە نییە خەی لە پاڵ دەسەڵات و شانەی هەڵەشە و خەبژێن و دیکتاتۆردا ڕابگەیەنی, هەستەکانی بکاتەوە، نوبەخشان کەسایەتیی داهێنەرانەی خەیان هەیە و دەیشزانن، چەن و لە چ کاتێکدا بە نوبەخشیی کەمەگەوە پێویست دەبنەوە.

سروشتی کەسایەتی و گیانی پەڕ لە بەدواداگەڕان بە داهێنان و بە گەرمی دادەگیرسێت. شوێنی مرۆڤ لە ژیان دەدزێتەوە و دەستنیشانی دەکات، بەچوون و بیروڕای کەسی باش بیرکەرەوە لە لەك حاڵیبوون و خەیاڵی جووڵێنەری دۆق دەچێنێت, دەنگ دید و دیدگە و شێوازی، فەرمی فرە پێوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە دەگرێت.

نهێنییەکان: وەك هەزی شاراوەی بوون بیرکردنەوە دروست دەکەن، دەبنە سەرچاوەی بیرکردنەوە. هیچ شتەك بە ئەو مرۆڤەی لە ڕێگای بەرهەمهێنانەوە بیر دەکاتەوە، خەی بە تیشکەی جوانبەخشییەوە خەریك

و پێویست دەکات، مەحاڵ نییە. ئەو بڕەی دەیخوەقێنێت گەردوون و هەموو شتەکانی لە دەکەوێتەوە. لە ناو ئەو گەردوونەدا هەمیشە شتەکان لە پێناو ئامادەکردنی بوون و هەقیقەت، لە ئامادەکردنی بوون و چییەتیدا بە مرۆڤ دەبن بە سەبەر و هەتاوی فریا، یارمەتیی یەکتری دەدەن بە پێکهێنانی شتەکان. هاوسەنگی پێداویستییەکانی ژیان لەوەوە هاتە گیرفێت.

گەردوون بە پێکهێنانی شتەکان، بە گشت مرۆڤ و کۆمەڵگایەک ناوێندێکی هاوبەشی هەیە. لە بە کۆنترین شێوەدا بیری پە دەکاتەوە، دەیسکێنێت بە هووبووونەوە و جیاکاریی خوەقاندن و بەخششی کلتووری گشتی و کەسی. هۆژگار، هۆژگاری داهاتوو نییە، بگرە دەچێتە تەکەای سەردەم و کات و هاوەقی پێك دەهێنێت، شتەکانیش دەکات بە ئاماژە لە هەستیاری بیری مرۆڤی بڕەمەندا، بڕانبەر پرسیارە گرنگ و کاریگەرەکانی بوون و هەقیقەت و بوون و چییەتی ئاگادارمان دەکاتەوە. دەیشبێت بەو بڕوایەمان بگەیەنێت، ئەو پرسیارانەی کارلێك لەگەڵ ئەفسانە و داستان و بەیت و مەژوو و ئەوانی دیکەدا دەکەن، لە کۆمەڵ سەرچاوەیان گرتووە، کۆموکۆییەکان لە چیدا ئاشکرا دەبن، پەیدابوونەکانیش چین.

بوون و دەزینەوەی سەرەتای شتەکان، پەیوەری مرۆڤ و کۆمەڵگە و هەموو شتەکانن، نێك هەقیقەت. جیاکارییەکانی نێوان بوون و هەقیقەت پەیستە بەردەوام بە کاریگەرییەکی زەر و کراوەوە گفتوگۆی لە بارەوە بکرێت، کاریگەریی خۆی بسەپێنێت. هەوڵەکانیش بە ئومێد نەبن. هەقیقەت بینینە، بوون بیرکردنەوەیە لە بینین و ئەفسوونی هۆسکان و ژیان. دەزینەوەی سەرەتای شتەکان، بنەمای ژیانی بە بڕەم و ئارەزوویەکی بەردەوام بە بڕەمهێنانی نوێبەخشی و جوانبەخشی. هەنگاوی یەکەم: لەم دەزینەوەیەوەدا دەبێتە ئەزموونکی خاوەن کارکردن لە هەڵکاریە هونەرییەکان و ماناداریان دەکات، هەروەها ختووکە و چێژی ئەوی دیکە دەدات بە جیاکاریی خوەقاندن و ئاشناکردنی جیاکاری.

ئازادکردنی نووسین، جووڵەیەکی هەمیشەییە، بیرکردنەوە و گۆڕانەوە بە سەرچاوە و ناوەند پەیدای کردووە. زەر وەستگە هەن جوانبەخش تێیدا هەوەستە دەکات، دەوەستێت و دەکەوێتە باری لەوردبوونەوە و تەئامانی کارا و دوورودرێژ و قووبین، بەڵام هەر یەك وەستگەیان وروژێنەر و دیاریکراوە، دەتوانین قسەی لە بارەوە بکەین. هیچ شتەك لەم بوونەدا نوێ نییە تا مرۆڤیش دەنایدەنی گیانەکی بەر لە خۆیەتی. بەردەوامبوون و دووبارەبوونەوەی ژیان منی دووبارە کردووەتەوە، دەبێت قسەی ئەم دووبارەکردنەوەیەی خەمم هەبێت و بیکەم، بەڵام وەك خەم و خەم لەگەڵ خەمدا، ئەم خەم لەگەڵ خەمدایە

لە ناو دوو کەوانەی هەمیشە ئامادەی دەخگەیین، ئازادیی تەواو دەستخستنت، کارستەکانی دەربەینی خەی دەناست. ئەم پەوەندییانەی هەستەکانی کەسی جوانبەخش لەگەڵ پانتایی فەرمی فرە پەوەندی و فرە بنیادی و فرە ترپەدا، لەرەی ئاوازی دەق و زرینگانەوەی زمان دروستی دەکات، بانگهەشەدانی نوبەخشی و چییەتیی نییە، بگرە بەدیهەنانی نوبەخشی و چییەتییە.

نوبەخشی گەشەکردنکی سەرتاپاگیرییە، لە ئەفسوونی کراوەی بوون و ژیانی مرۆڤدا، باروبوارەك دەکاتەوە بە شکاندنی گەمارەی دواکەوتوویی کەمەگە. ئەو کارستانیش دەناست، کە نوکردنەوەی بیر و بیرکردنەوەی کەمەگە هەدەسووڵەنت، هەستی گەڵانکاریی کاریگەر دەهەنتە ناو هەسوکەوتی ڕۆژانەی ژیانمانەوە. ژیانکیش نوبەخشی بەرهەم بهەنت، سەر بە بیرکی خوقەنارە، بینینکی تەواوە بە گەردوون و پکهەنانی شتەکان. نوبەخش هەمیشە هەوە دەدا: ژیان لە بینینی ئەوانەی پەش خەیەوە ژیاوەن دەستکاری بکات، بیروڕاکانی بە گەڵان بخاتە گەڵ. جوانی لە چاوی کەمەگە زیاد و بە پیت بکات، ڕووداوکیش دروست بکا، پاشخاپەرکەکانی داهەنانیش بسەتتەوە، یان لانی کەم بەلاوەی بنەت، هەروەها نەریتە خراپکانی کەمەگەیش لا بدا، جوانییەکانیشی بە هەی بکارهەنانەوە زیندوو بکاتەوە.

شیعری پاراو وبگەڕد: وەك ترپەی لەدانی دە، ڕاستەقینەیە. زمان بە شیعر دەستی پە کردووە و خەی ناساندووە، بووتە دیاردەیکی تەندروستیی کەمەایەتی و نیشانە و حیکمەتی ئادەمیزاد، ئەم نیشانە و حیکمەتە ئادەمیزادییە بەشکی دەبەت لە بیر و بیرکردنەوەی منیشدا بەسکەت، لەکدانەوەیکم هەبەت بە ڕسکان و گواستنەوە و کارپکردنی.

شارستانیەتیبوونیش لە ڕۆگەی هەشکەوە بە هەشکی دیکە بەردەوامیی داهەنان بە دەست دەهەنەت. گەڵانێ یەك بە دوای یەکدا هاتووکانی نەوان کەسایەتیی داهەنەر و کەمەگە دەستنیشان دەکات.

بەبە مەیل و ئالوودەبوونی نەمری و بەرز فەینکی ئەجگار زەر لە پەناویدا، مرۆڤ ناتوانەت دەربەین و داهەنان لە جوانییەکانی ژیان بکات و بچەتە ناو بەردەوامییەوە. داهەنان خەی وزەیکی شاراوە و دەنگدانەوەی هەستییە، بوون دەدەزەتەوە و ئاشکرای دەکات. دەچەتە ناو کرکی کارتکارە ڕۆشنبیری و کلتووریەکان. لە بارەی شتکەوە قسە دەکات، کە گەردوون و مان و بنەڕەتی تەواوی سەرزەمینە، دەبەتە ناوەند. وەك بنەڕەتەك، بە ئەو دامەزراوە ڕۆشنبیریانەی بوون بە ڕەوە دەبەن و لە سەری دادەمەزرەن، لە ڕۆگای جوانییەوە درۆژە بە بەخشش دەدەن، وەك پەویستییە هەستییەکان دەڕەن بە ڕەوە و مەشق

دەکەن، مەشقی بەردەوام بیر تیژ دەکاتەوە، لە ژیانی ڕۆژانەماندا پێویسمان پێی هەیە. ئاماژەی کارا و کارامە و گرنگ، بە دوایدا دەچین بە پێوانەکردنی پاشماوەکەی، لە هەمان باروبواریشدا بوونەوەری چوونە ناو و قسە لەبارەوەکردنی دەکەین.
بەرهەمهێنی جوانبەخش، بینینی خوونی بە ژیان، هەستەکانی ئازاندووەتەوە. ئارامییەکی تێدا بەدی دەهێنێت، کەشە دڕوونی و پێشهاتەکان بە ئاستێکی هونەری و کاریگەرییەکی ئاشکرا دەگوازێتەوە بە واقیعی نووسین، کە بریتی کاریگەریی شێوەی خوێندنەوە لە گەڵکەکاندا دید و دیدگا و قووڵبینیی مرۆڤی کوردیان شێواند، جوانی و توانا و بەهرەیان کوشت و پێویستبوون بە ژیاندۆستی و شێدایییان تا ڕادەی لەناوبردن کز و لە پێش دە و چاو خست.
بەرهەمهێنی جوانبەخش ناچار بوو، بەرهەم وەک ئامراز و ئامانجی کاریگەر بە ژیاندنەوەی جوانی و توانا و بەهرە بە کار بهێنێت: (ئێندێشەی چاک، گوتاری چاک، کرداری چاک) بناسێت. لەگەڵ ئەمەیش ئەو ڕۆژانەی من تێیدا ژیاوم و شیعرم نووسیوە زۆر ڕوون و ئاشکرا نەبووە. بووژێنەرەوەی جوانی و توانا و بەهرە، لە خوونکدا لە هەلکەی سەماندەر تروکا. خوداوەند بە هەزی بەخشندەیی بە ناوچەیکی دیکەی ئاسمان بەرزی کردەوە تا فڕی بلیمەتی و پڕجووی بەرزایی و گەیشتن بە شاری دەستەبژێرکانی بکات. سەرتاکانی هەست پێکردن بنووسێتەوە. شیعر بە چەژ و جوانی، چەژ و جوانیش بە هەموومان، چەژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن. هەست و گیان و خوونی سستبوو لە مرۆڤدا چالاک دەکەنەوە. لەم کردەوە و کردەیدا شیعری پاراو و بگرد دەدزێتەوە، شیعری بووژێنەرەوەی جوانی و توانا و بەهرە. هیچ بووژێنەرەوەیەکی جوانی و توانا و بەهرەیش لێ و ناوون نانووسێت. زاڵ بەسەر ئاگایی نووسین و ئامرازەکانی دەربڕین و کاکڵی مەبەستدا. وەرگر بانگهێشت دەکاتە سەر خوانی: فەرمی فڕە پەوەندی و فڕە بنیاد و فڕە ترپە، لەڕی ئاوازی دەق و زرینگانەوەی زمانی فڕە دەنگیی خۆی، بە وەرگرتن و چەژ و تێگەیشتنی هاوبەش و دەستدان لە ڕوخساری نوێبەخشیدا.
نووسەر دەبە لە دۆخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

2

مرۆڤ یەکەم جار، کە بەهرەی دەربڕینی تێدا ئاشکرا بوو، لە خانەی شیعردا جێی کردووەتەوە، بە مانەوەیشی لەم خانە پیرۆزکراوەیدا، هەمیشە قوربانیی لە ئۆژمار نەهاتووی داوە, هەڵە ئەفسوونییەکان و

چالاکیی درژ کردووەتەوە. زمانیش وەك یەکێیەکی پ جووڵە بوونی خ
ئاگایاندووە. گیانی لەوەژ لە شپڵەدانی، لە ئاراستەکراوە
سەکەرکاندا ئاپسکاندووە و پاراستوویەتی، هەز و ئاماژەی خستووەتە
وەستگە و سەکەی داهێنانی. پەوەندیی نێوان مانا و شیعریبوون لە
ناو فەرمی فرە پەوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپەدا بەستووە و شکەی
داوە بە گوتن و زمان.
زمان کەرەستە و بەخششکی خودایییە, دەسەاتی دەربڕین و هەزی
گیانی دەدات بە خەویستی و خوەقاندنی شیعریبوون و مانا لە ناو
زمان و جوانیدا. زمان و جوانی ڕووبەڕکن. خود و خیاڵ خش دەکەن
و بیریان تەدا دەکرێتەوە، ئاست و جیاکارییەکان دەردەکەون.
وشە هەرزەکارەکی تووەیە. لەو شاعیرانەی شیعری بەرژەوەندداری
بێنە و ساەن و فیستیقاڵانی پ دەنووسن.
هەمای درەوشاوە زەرن، کە توانا و بوەریی نەخەریان تەدایە،
سەرگەردان و دەربەدەر بوونێ و بوونێتە قوربانیی شیعری پاراو و
بگەرد. هەموو پیامەکیان لە شیعرەوە بە شیعریبوون هێناوە.
پیامیش جگە لە شیعری پاراو و بگەرد شتەکی دیکە نییە. دیانەوە
لە ڕگای ئەم پیامهێنانیاندا دەربڕین لە بارەکی دگمەن، ئاوێتە
بە جووڵەی وێنە و وشەی پاوپ لە واتا و دەنگی پیتەوە بکەن.
تەنیا شیعری پاراو و بگەرد، لە سەرچاوەی خود و خیاڵەوە بنچەی
ئاستەقینە و بەهای هونەری وەردگرێت، بەیشی دگاەتەوە، ئاماژەی
یارییە مەحاڵەکان دەدات. ئایە و تانوپۆی فەرمی فرە پەوەندی و
فرە بنیاد و فرە ترپ، خەی تەکم و پتەو پەك دەهێنێت. هەموو بوون
دەخاتە ناو پرسیاری خود و خیاڵەوە، تەنیا خود و خیاڵیش هونەری
پاراو و بگەرد دەخوەقێنن، بەوا بە گفتوگەی هەستیار و بەداری
دەهێنن.
کەشەی نێوان شاعیر و ڵەها، هەڵبژاردنی پگیرییە، شیعر دەکات بە
پاراو و بگەرد. هەموو لکەکانی دیکەی ئەدەب: پەخشان، شانۆگەری،
چیرۆك، ڕۆمان… تاد، تەواو ژیری دەیانجووڵێنێت و بزووتنەوەیکی
وریاکردنەوەی خوێنەرین. لە ڕگای ئەم جووڵانەیشیدا جەرەك تەکەی
دێتە ناوەوە. هەزی دەستی، هاوسەنگی تەك دەچێت، ڵەهایی و پاراوی
لە ناخ و بیرکردنەوەیدا دەبێتە پاشخاپەرەکەکی بەزراو. جومگەکانی
پەوەندی لگە سەرگەردان و دەربەدەر و قوربانییەکانی شیعری پاراو
و بگەرد لە بەریکدا هەدەوشێنێتەوە، دەچێتە ناو پەزانینە بە
ئاگاکان و دەربەینی فریودەر لە پەناو دەسەاتکی دیاریکراودا،
بینای کلتووریی خی پەك دەهێنێ، گفتوگە لگە کلتووری ئەوی
دیکەدا دەکات. لە هەموو کارەکی ڕشنبیریدا گفتوگەکردن لگە ئەوی
دیکەدا لە سوودگەیاندن بەدەر نییە. تەنیا لە شیعردا زەرەمەند و

هەڵبژاردن. بەهەی ئەم گفتوگۆیەی هەزی کۆستی ون دەبێت، ونبوونێك، کە دەزینەوەی دەبێتە جارێك لە مەحاڵ.
جوانی شەوازێکە بە بیرکردنەوە، شەوازێکی سەرەکیشە. گەنجانەوەیە بە سەرچاوەی بیرکردنەوە. هەیە لە کێشوهەوا هەستیارکانیدا جوان بیر دەکاتەوە، کەچی لە هەنگاوێکی نزیکدا ئامادە دەبێت بچێتە ناو خەڵبژاردنی: لیستێك، یان حزبێك، یان شانەیەك، یان ڕێکخراوێك، یان دامەزراوەیەك... تاد، بە بەرژەوەندی و کارپێکردنی خەی ئامادەی کردووە، پەوپاگەندەیەکی بە ژمارەیشی لە پەنادا کردووە بە قەڵای هەڵخەڵتاندن و دابەشی سەر ئەقڵەگوە و گوەایەڵ و نانخەر و بەرفەرمانکانی خەی دەکات. هەر کەسێك پەودانگێك بە کەسایەتیی خەی دانەنێت، گەورەیی نەخەر، لە دەست بدا، ملکەچ و ئامادەی بەڵێ بێت، بە هەمیشەیی بەختیاریی گیانیی دەڵاندووە. ملکەچکردن بە دەسەڵات، ژیان و شەوازی بیرکردنەوەت دەکەن بە ڕەتین و نووسینت نابن بە سەرچاوەی پاراو و بەگەرد.
شیعر بە چەژ و جوانی، چەژ و جوانیش بە هەموومان، چەژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن، هەست و گیان و خەونی سستبوو لە مرۆقدا چالاك دەکەنەوە. شیعری پاراو و بەگەرد ئەی بەختیاریی بەهرەوەرانی سەر زەمین. مەژووی خە دروستکردن لە خاکدا کورت دەکرێتەوە و دەبێتە تیشکێ، بوونی ئەوە بکات بێت نەخەر، نەخەر، پرۆژەیەکە بە جوان بیرکردنەوە. جوان بیرکەرەوە جووڵەی سروشت هاوتا دەکات بە جووڵەی ئازادیی مەشك و هەشمەندی. بیرکردنەوەیش وەك پرۆژەیەك لە پەناو خەدزینەوە و خەبوونی ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر دەسەڵات.
ئەو کەسایەتییە تەکنەڵۆژیا لە بەیاری ناوەیدا، پەوەندیەکانی هونەری نووسین و جوانی و هەڵهای ڕاگرتووە، کە شیعری پاراو و بەگەرد. لە دەرەوەیش لە ناو تاکتیك و زانیاریدان بە حزب، یان شانە، یان ڕێکخراو، یان دامەزراوەیەك: ئەقڵەگوە و گوەایەڵ و نانخەر و بەرفەرمانی دەسەڵاتدایە، کە هەموو دەسەڵاتەك بەشەك لە دیکتاتەریەتی بە جووڵە و وەنەوە لە ناو خەیدا پەروەردە کردووە.
شیعری پاراو و بەگەرد: ئەی پاکیزەی دووەم، لەگەڵ یەکەم هەست بە ئارامیکردنی دەروونی بەرانبەر دیمەنی جوانی دەستت پێ کردووە، بە وەشاندنی گورزێك ئاگری بە ئامان کەتاییەکان دەستنیشان دەکرێن، کە لە سەر زەویەکی گەکاناوی ڕامان گرێ، هەموومان بە سووتان و توانەوە و لەك جیاکردنەوەی ئەسك و گەشت جەزرەبە بدە. تەنیا ئەو سەماندرانە بەردەوامی وەردەگرنەوە، کە پەگیریی شیعرییان هەڵبژاردووە، پەشەنگیی تەدا بە دەست دەهێنن. لەم گەشە زەر هەستیار و بەدارەدا، شەواندن دادەڕژنەوە، دەیکێن بە بوونی جوان

و یادەوەریی داهاتوو، هەروەها مژووی وشە و داهاتووی وشەیش دەکەن بە زمان، زمانیش بە جوانییەکانی بوون.
بەرهەوەر: ئاگەر تە خەونی داهاتووت لە دەست دابێت. بەچی دەژیت، چۆن بوون و خەبوونیت دیاری دەکەیت. پەیوستە سەرکیترین پرسیار دروستکردن لە بیرکردنەوەماندا ئاوە بێت، من چ جۆرە بەرهەوەرکم. ئەقڵگۆ و گوتایەڵ و نانخەر و بەرفەرمان، یان کەڵکەش و ئازاد و ناوچەوان کراوە و دەکەش. پەکهاتەی زەمین چۆنە، شکڵ بەرهەمی کامە قوربانییە. بە ئاوەی سییەکان لە ڕزین بپارێزین پەویستمان بە چ جۆرە هەوا وەرگرتنکە. پەمان لە ناو خەڵی نەرمونیان، یان خەڵمەشی فریودەر پشوو پە بدەین.
شیعری پاراو و بگەرد: ئەی پاکیزەی دووەم، ئەی تەنیا دایکی شاعیرە کەڵکەش و ئازاد و ناوچەوان کراوە و دەکەشکان.
نووسەر دەبە لە دەخ و دەروەندا تاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

3

بەرهەمهێنرانی شیعری پاراو و بگەرد لە پێناو چەژی نادیار، گیانیان وەك دیاریکردنی ناوەندەك لە ناو کردەوە، کردەی نووسین و هونەری جوانبەخش و باڵایان پیشان داوە. هیچ کامەکیشیان شیعریان تایبەت نەکردووە بە هووبەر و هواڵەتی واقیع، بیرکردنەوەی داخراویان وەك پەودانگەك بە پەوەندیی زەینی و بوونی شتەکان بە کار نەهێناوە. لە سەر بنەڕەتیی بەهرە و جوانبەخشی جووڵاون، تەگەیشتن و تاسەیان بە جوانبەخشی کار پە کردووە، ئاسەی توانای تەنیایی، کە داهێنەر هەمیشە توانایەکی تەنیایە، بە سەر دیاریکردنی ناوەندی گیانیان کردووەتەوە، لەو ڕوگە دوورودرێژەی شیعردا، لە بەردەوامی و گەڕان بە خەی ئەزموونی کردووە، لە خولیاماندا دەسووڕتەوە، هیچ کاتەك نەبووەتە بەما و بنچینەیەك، یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەت و پڕۆگرام و پلانی ساڵانەی دامودەزگایەکی لە سەر دابمەزرێنرێت، بگرە بمانەوێت نەزانراوەك بزانین، لە کلتووری ناسراوی زانستەکان بە هەموو بڕشکانیەوە نزیك دەبینەوە، سەرقاڵی سوود لە بینین و پێڕەوکردنی دەبین.
شیعر بە دەخی دەروونی و وروژاندنی گیانی لە نەوان مەوداکاندا دێت و دەچێت، دەخی دەروونییش بڕشکە لە وزە زیندووەکانی زانیاری، چونکە بینین دەگۆڕێت، بەڵام جیهان ناگۆڕێت، بگرە جیهان بە شێوە هەسووانەکی شیاو و چێشی جوانیویستی و جواننواندن و جوانبەخشی ئامادە دەکات. تەنیا دوو شت دەتوانن جیهان بە بارەکدا بگۆڕن، ئاویش ئایین و سیاسەتن، ئایین و سیاسەتیش کاری کێ، تاکی کەڵکەش

و ئازاد و ناوچەوان کراوە، دەکەش لە ناو کەدا بزر دەبێت و نامەیی لە پەوەندییەکاندا دروست دەبێ.
لەرەدا پرسیارێك، کە کاری شاعیری نوێبەخش و جوانبەخش داهێنانی پرسیارە، دەبێتە بارووبوار. بە هەیوە دەتوانین لە نێوان مەوداکاندا بڕین و بچین و چالاکیی بیرکردنەوەی ئەوییمان بە تاو و تینی جوانی دەربڕین. نوێبەخش، کە مامۆستای جوانبەخشی لێگیزبەندی هەستەکانیدا دەکات، شیعریبوونی لە ناو سروشت دەرهێنا و گواستیەوە ناو هەستەکانی مرۆڤ، لە ناوەکدا هێسکاندی، ئەفسوونی خود و هێزی تاکی تاقی کردەوە، کە دەتوانێت هەست و گیان و خەون وەك ناوەندەك دیاری بکات. بە وردی لە سروشتی هەست و گیان و خەون ورد بوومەتەوە، هەست و گیان و خەونیش بابەتی بنەڕەتیی شیعری منن. شیعر بە چەژ و جوانی، چەژ و جوانییش بە هەموومان، چەژ و جوانی ئەو هێوداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا هێو دەدەن، هەست و گیان و خەونی سستبوو لە مرۆقدا چالاك دەکەنەوە، ئەو پرسیارەی نوێبەخشی دروستی دەکات، وەڵامێکی یەکگرتوومان لێی دەست ناکەوێت، یان نایدەزینەوە. من لە شیعردا بە دوای وەڵامدا ناگەڕم، وشە کەم دەکەمەوە و وەڵام دەدەزمەوە.
کەمەڵك بەهای ئەستێتیکی هەن، سروشت پشتگوێی خستوون. جوانبەخش جموجووڵی هەماکانی دەدەزێتەوە، دەیانهێنێتە پانتاییی نووسین و دەیانکات بە هونەری پاراو و بگەرد.
داهێنەری پرسیار، ئاراستەی فەرم لای پاێنەری کردارییە، لەیەوە شوێن بە پەیژەکانی کارکردن دەستنیشان دەکات. کردەوە و کردەی بەردەوامبوون لە بیرکردنەوەیدا کەرەستەیەك نییە بە ناسینی جیهان، کەرەستەیەکە بە ناسینی خۆی، لە پاشانیشدا بە ناساندنی خۆی، شکەدارکردنی جیهان بە داهێنانی پاراو و بگەرد.
نووسەر دەبێ لە دڵخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

4

شاعیرە نوێبەخش و جوانبەخشەکان: بەرپرسن لە خوێقاندنی شیعر و ئامادەکردنی کەمەگە بە جوانیویستی و جواننواندن و کارکردن و مانەوەی لە ناو کردەوە و کردەی ئەستێتیکیدا، قۆناغی یەکەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی: هەندەك جووڵە و پانتایی و ماکیان لە بیر و هونەری قۆناغی شیعری کلاسیکی کوردی وەرگرت، لە بڕوپەدان و چارنووسی داهێنان و دەخگەینی ناوازەدا فەرمی جیاکارییان تێدا خوێقاند.
قۆناغی دووەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی: بە هەمان شێوە هەندەك

جووڵە و پانتایی و ماکیان لە بیر و هونەری قەناغی یەکەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی وەرگرت، کاری بەرەو پێشەوە چوونیان لە سەر کرد، ئەنجامەکەشی دەخ و کاری جوان و پێنجەمەریان لە زەمینەیەکی بە پیتدا دامەزراند.
قەناغی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی: لە ئاماژەی هەریەك لەم قەناغانەدا، مەبەستم شاعیرە نوێبەخش و جوانبەخشەکانە، نەك پاشخاپڕەکە بەزراوەکان، هەوێیان بە خوێقاندن و ئاشکراکردنی بیر و هونەری جیاکاری بوو، دڵڕانە داکشانە ناو خود و پاراو و بگەردیان کرد. لەم پاراو و بگەردییەدا زەمینەی لەباریان بە پێناسەی دیاریکراو و هوونەوە: بە کەمان ئامادە کرد، تەوی بەهرە و هەشنبیریان لە ناودا وەشاند، فەرمی فرە پەوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپەیان دامەزراند.
دەستەیەکی کارا لە ناوەند، بەهرەی دیاردە بزوێنەرەکانن. شیعریان بە ژیان بە خێبوونی خێیان هەبژاردووە، نانی گیانیان لە دەستی هووبەووبوونەوە و نەخەردا خواردووە. هەژانەك، لە سروشتی دروستبوونەوە لە بیر و هونەری پەشوودا هووی دا، کە لە دەقە نایابەکاندا هەقوەاوە و خەی نواندووە، زمان تێیاندا زەر هەستیار و بەدارە، خەی ئاراستە دەکات، بەهام زوو خەی ئاشکرا ناکات و ماناکانی هاناگەیەنە.
شیعری پاراو و بگەرد: لە کرەکی خێدا پرسەکی بوونی و ژیانی دەروونییە، پەویستی بە هەنانەوەی هیچ پاساو و هە و بەهانەیەك نییە بە بوونی خەی. کارکردن لە جیاکاریی بیر و هونەر، دەرکەوتن و جوانی و توانا و بەهرە، بە کەسی بیرکەرەوە دەدەن، هەزی سووربوون لە سەر بنەمای جیاکاریەکان بنیاد دەنەن، کە جیاکاری سووربوون و بوونی کردەوە و کردەی نووسینە. لەم بنیادنانەدا تێگەیشتن و قبووکردنی وەرگر لە جیاکاریەکان هادەن، جیاکاریەکان خانەی دیاردە و جووڵە و مانەوە و خێبوونی وەردەگرن.
گیانی نوێبەخش و جیاکاریەکان، هەستەکانی لە ناو شاکار و ژیانی دەروونی پەرە پێ دەدا و کارا و کارامە و زیرەکانە شەواز هاوتەریب لەگەڵ شەوازدا دەگونجێنێت، هاوتایان دەکات. شکە و کەرت کەرتبوونی ناخی مرۆڤ بەجێ دەهێنە، مانا هانەگەیەنراوەکان هووبەووی مانا هاگەیانراوەکان دەکاتەوە. جیاکاریەکان بەپێی جیاکاریان لەگەڵ ئەوانی دیکەدا ئاستدار دەبن. ماك و ئاسەی هەستیاری و ئاست و ئاستداری لە بیری زمان وەردەگرن، پرشنگیش لە تیشکە بەهێزەکان. یەك ئاستییش بیر و هونەر لە پاشخاپڕەکی بەزراو وەردەگرێت و گەشەدار نابێت.
من لە ئەزموونی خەمدا زەر شەونەژ و کەلکەشی و ناوچەوان کراوەیم

بە شیعری پاراو و بگرد کردووە. ئەو کاتەیش شۆنۆژ و کلکەشی و ناوچەوان کراوەیی لە شاعیر وەردەگیرێت، کە شیعر بە ژیان بکەشێت، وەك کەشی مردن و ژیانیش لەی بوانە و کاری بە بکات و ووبەووبوونەوە و نەخڕ فڕ بووبێت.
مردن و ژیان پکهێنەری بوونن، شیعریش، کە گەزکی بوونیە دەبێت لەم ڕوانگەیەوە لە دەوە لەی بوانرێ، کاری بە بکرێت. نووسین لەوپەی شادی، یان ئەوپەی ناشادی بڕهەم نایێت. کاتی ئەفسوونا ویی خەی پەیدا دەبێت، کە خورپەی شاراوەی ناخ دروستی دەکات. تەنیا ئەو خورپەیی، کە دەچێتە ناو کردەوە و کردەی نووسینەوە ووونی دەکاتەوە، ئاماژەی حەسانەوەی گیانیی دەداتێ.
سەرنج ڕاکێشترین ئەزموونی جیاکاری لە ووبەووبوونەوە و هەشمەندیی نووسیندا بڕجەستە دەکرێت، جیاکاریەکانی ئارەزوویەکی تەنك پەیدای نەکردووە، بە گەگەی ئەزموونەوە دەیگەیتە، بەوایەکی بڕزی تەدا بەدی دەکرێت، هەڕ سەیر و سەمڕەکانی مرۆڤ دەخاتە گەڕ، مانایەك بە بوون لە هەست و گیان و خەوندا دەبووژێنەتەوە، ئەویندداری دەکات بە ژیان. چەژ بڕدەوام لە مرۆڤی هەستیار و بەداردا دەگەڕێت. بە هیچ پەودانگەکیش ژیان دامەزراو و دەوەمەند نابێت بەو دیاردانەی لە پەناو خەشگوزڕانیی مرۆڤدا خەیان پەشکەش دەکەن، بگرە بڕدەوام کەمەڕەك بەشاییی پە جادووی لە بەدەر دەکەوێت. پەویستە مرۆڤی نوێبەخش و جوانبەخش بچێتە ناویان، گەوهەڕکانیان بدەزێتەوە و مشتومایان بکات. ئەم دەزینەوە و مشتومایکردنە چیەتیی جیاکاریی مرۆڤ و کەششی گیانی و جیهانبینییەتی.
بڕچاویەك لە ئەزموونی جیاکاریدا، لە بەشی زڕی دەقەکانم دەڕەك وەك ناوەند هاوبەش دەکەم لە نەوان دوو وێنەدا، هەم تەواوکاری وێنەی یەکەمە، هەم تەواوکاری وێنەی دووەم.
دەبە ئەم دەڕە ناوەندکراوە دووجار بخوێندرێتەوە. جاری یەکەم: لەگەڕ وێنەی یەکەم. جاری دووەم: لەگەڕ وێنەی دووەم.
ئەم ووبەڕ و جووڕ و ووداوەیش بە سەرسامیی وەرگر بە کار دەهێنم، ئەگەڕ وەرگر بە تەواوی هەشمەندییەوە ئەم ناوەند و هاوبەشییە لەگەڕ هەردوو وێنەدا وەرنەگرێت، جارە ڕەکخستنەك لە ئاگادارییەکانی ناو دەق پەك نەهێنێ، هەردوو وێنەکەی بە لەی و ناتەواوی دەتە بڕچاو و زەین. یەك لە گیروگرفت و لەك حاڵی نەبوونی ئەدەبی جیاکار لەگەڕ وەرگردا ئەوەیە، ئەم هونەڕ وردانە هەست پە ناکەن، یان خەیانی لە ئاستدا نەبان دەکەن، یان توانایان نییە لە جیاکاریەکانی جوانبەخشیی جیاکار تە بگەن. بەوەیشەوە لەوە دەترسن هەستەکانیان لەگەڕ ئەوی دیکەدا بەشداری پە بکەن.

جیاکار پەیستە لە هەی بوونی خەی بپرسێت، پرسیارێك وەك دەخگۆین لە پنتی پەکهەنان و بنەمای کراوەدا پەناسەی دیاریکراو و ووون وەردەگرێت.
نووسەر دەبە لە دەخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

5

ئەوەی لە نەوان من و شیعردا درژ دەبەتەوە، خەونە نەك واقیع. لە کردەوە و کردەی نووسیندا، خەون دەکەم بە واقیعی نووسین. بە ویست و داوا و هەستیاریەکی خەونی، بە یادگەی کەمگەدا چووەتە خوارە، خانەیەکی سستبووم لە جەستەی شیعری کوردیدا تەواو زیندوو ەاگرتووە، خانەی دەقی خەونی. خەون یەکەکە لە هەما هەستیار و بەداریەکانی مرۆڤ، لە سادەترین ئاستیدا خەسەتی کیمیاگەری پەیدا دەکات، دەتوانێت توخمەك بە توخمەکی دیکە بگۆڕێت. پەکهاتە و داشتن و ەایە و تانوپۆیەکی توند و تەکمەی لەیەوە درژ بکاتەوە. لە چالاکیەکی دیکەیدا بیکات بە دیمەنەکی بە شکە. هەوەکی خوداسکی بەهرەمەندە، پەوەندیی مرۆیی و گەردوونی نزیك دەکاتەوە، پەلە بکەین بە دوای هەستیار و بەداریەکانی ئەم پەوەندییە لە ناو ژیانی گەشاوەدا بگەڕێین. وێنەکانی بەرپرسیاریەتی بەرانبەر چارەنووسی چەڕ و جوانی بەرز دەکاتەوە، خەی دەناسێنێت و دەبەتە هەما بە مانا و کاکڵەی مەبەست.
وەك گیان پشت بە خەون دەبەستم، خەون هەز و بەوابوون بە وریایی هەست و خەیاڵی نادیار دەبەخشە. دەڕاوکێکانی خەیاڵی نادیار بە خەکی دیار دەگەیەنە، دەرەوە و ناوەوەی گیان بە یەکەوە بە ڕەگەی تایبەتیی خەیدا دەبات، کە ڕەگەی جادوویییە. خەون نوبەخشیی زەری داوە بە ئەفسانە و داستان و بەیت، زمان تێیدا گەرموگۆڕ و دەستکاریی زەری هەستی کەمەگەی کوردیی کردووە. شەوە و ماکی ئەفسانە و داستان و بەیتم وەرگرتووە، بە شەوێکی جیا لە خەی، نواندووەتەوە. بە ئاشکرا ئەم وەرگرتنە دروشانەوەی لە بیر و بیرکردنەوەی مندا پەیدا کردووە و هسکاندوویەتی، بە ئەوەی بە سەر هەندەك دەربەیندا زاڵ بم، پەویستیم بەخەاهەنان بووە لە شەوە و ماکی ئەفسانە و داستان و بەیت، خواستی ئەم شەوە و ماکیشم قبووە کردووە، بەڵام خواستی واقیعی ئەفسانە و داستان و بەیتەکەم وەك خەی، یان نزیك لە خەی قبووە نەکردووە.
نووسەر دەبە لە دەخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

دروستکردن و دروستبوونی یەکەم مرۆڤ، یانی هونەری بوون و جوانی، هەست و گیان و خەون لە هەموو چەشنە: شیعر و گۆرانی و مۆسیقا و تابلۆیەك... تاد، هەن و دەدەزرێنەوە. لە دروستکردنی یەکتریدا بە یەك پێویستن. چالاکیی ژیان لە ناو ئەم دەزینەوەیەدا دەردەهێنن، کاریگەری بە سەر سایکۆلۆژیەتی یەکەم مرۆڤ و دواین مرۆڤەوە دادەنێن. ئەم ڕاگەزانە دەستنیشانکاری بەهای دروستکردنی یەکەمین مرۆڤن، دەربڕین لە چەمکی جوانی و تاسە و گوڕ و تینی دواین مرۆڤیش دەکەن.

داهێنەرانی ئەم چەشنە دڵڕەق بەرهەم دەهێنن، هەموویان بەهرەداری بە پایانن و خولیا بە تین و کاریگەرکانی خەیان پشکێش بە مرۆڤایەتی کردووە، بەڵام هەمە جۆرکانی جوانیویستی و جواننوانەدن و جوانبەخشیان کە کردووەتەوە. هەست و گیان و خەون، کە سەرچاوەی ئەفسوونی دڵڕەق، بەردەوام ئەمڕۆ بە بیرکردنەوەی دوێنێ ناپێون، لە دەخگۆیندان. جوانی لە خەیاندا پێ خورپەی بەهێز دەکەن. دڵڕەقیش ئەم خورپە بەهێزکردنە لەگەڵ بیرکردنەوەی هونەری بەردەوام نەبات، خەی ئەم کردەوە و کردەیەی قبووڵە لە ژێر پاڵپەستە و چەپەکی شتووکشەکاندا بخنکێت. دڵڕەقیش پێویستە بە ترپە و ئاوازی دەی ژیان و باروبوارکانی جوانی و هونەری بوون، ئەگەر پێویست نەکرێت بە ترپە و ئاوازە، دڵڕەقکی تەکنیکاری مەیاکراوە، لە پێکهاتەی مۆزووی گیان، دەستخۆشی و هەنجەڵیە. دڵڕەقی تەکنیکاری مەیاکراو فرمانایی جیهان دەکوژێ، ژیان وەك جەستەیەکی داماڕاو لە هەستەکان نیشان دەدات. بەشە هەرە گرنگە گەرم و گوڕەکەی مۆزووی گیان، ئەفسانە و ئایینەکان پێکیان هێناوە و بەردەوامی گەشەکردنیەتی، بە پیتی دەکەن و بگرە و بەردەی جیاکاری دەوروژێنن. تەنیا وەرگرتن و کارپێکردنی دیمەنی شۆڕاوی دەرەوە و بەهرەی تایبەت، فریای شیعر ناکەوێت، ئەگەر هەگی شکەی خواست، لەناو بوون و خواستەکانی گەشەپەدانی بوون ئاوی نەخواردبێتەوە، کە ئاو هەمای سەرەتا و هێز و بەردەوامییە. تەئامان دروست نابێت، پێ مایەترین ئەدەب لە جیهانی نووسیندا ئەو ئەدەبییە، کە پێویست بکرێت بە ئەفسانە و ئایین. ئەو ئەفسانەیەی هاتووەتە ئاراوە دەربڕین بووە لە بلیمەتییەك، کەمەلەك هەوداوم وەك ئەفسانە هێناوەتە ناو نووسین. هەموویان دروستکراوی هێزی بیرکردنەوە و خەیاڵمن. ئەفسانە و ئایین بە کەپەپکردنی مۆزووی گیان، گەنجینەن، لە پانتاییی بیرکردنەوەدا بە نەرمونیانیی بای سەرپەڵە جووڵە دەکەن. لەکدانەوەی گیانیم بە هێز و کاریگەریی کەسانی ناو ئەفسانە و مۆزوو، وەك پشتیوانیکارکیش لە بیرکردنەوە و مانا و ئاسەی

جراو جار و ئایندە بینینییان، مرۆڤ دەخاتە سەر ئەو باوەڕی جوانیناسکانی زەمین حیکمەتێکی پارتوباوە، پەیوستە بە هووتەختی ئاگایاندنەکانەوە هەڵبواسرێنەوە بە حیکمەت و بینینی دیکە، نوختەی سەرسامبوون.
نووسەر دەبە لە دەخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

7

داهێنان ڕەخنەشکار و ئاراستەکردنە بە یەکگرتنی کلتوورە هەمەجۆرەکان. هەرچی هونەری شێوە و شێوازە لە ڕەشنبیریە بە زبرەکانی بگانەوە فڕی ببین. نەك لاسایی بکەینەوە و بیخوازین. یەکگرتنەوەی مرۆڤایەتییە لە داهێنان و جوانیی خەیاڵو و پگەیشتووداهاودەقی هەر لەم باروبواردا دروست دەبێت. ڕەخنەگرانەکی زۆر و هەمەچەشنیش بایەخیان بە چەمکی زمان و هاودەقی داوە، بارودۆخەکیان لە بەرچاو گرتووە، بەڵام ئاشقبوون بە ئەدەبی بگانە، بە نیازی دەستبەرداربوون لە ڕەگی زمانی زگماك، وات لە دەکات بەهرە و بیری زمانت ناتەواو بێت. ئەگەر بەهرە و بیری زمانیشت ناتەواو بوو، هەوە دەدەیت خوێنەر لە کرەکی شیعریبوون دوور بکەیتەوە، سەرقاڵی شتێکی ناکامی بکەیت، چونکە شیعریبوون لە بەهرە و بیری زمانی زگماکدا پەروەردە دەکرێت و دەسکەت.
خوێنەر و خوێندنەوە شێوەیەکن لە داهێنان، خوێنەری پاراو و بگەرد دەبێتە فەرمی شیعری بگەرد.
خەیاڵ و زمان لە سەر ئاستی شیعریبوون و ئاستەکانی دیکەوە دەچنە ناو یەك، ڕەگەزی شیعریبوون بەرەو بەرزبوونەوە دەبەن، شیعریبوونیش بە جوانیی خەیاڵ و زمانی خاسك و خودایی پەیوستە و لە چەژدا دەبێتە خاڵکی بەهێزی هەستیار و بەدار، شیعر بە چەژ و جوانی، چەژ و جوانیش بە هەموومان. هەیە زانیارییەکی بشوماری لە ڕەگای خوێندنەوە و کەناڵەکانی ئاگایاندنەوە کەڵەکە کردووە، بەڵام نازانێت بە کاری بهێنێت و نزیکە، چونکە لە بنەڕەتدا هەڵقوڵاوی ئەستەی ناو ناخی خە بنیادنەر و خەبوونی نەبووە. کاریگەری و پەرەسەندنی زمان لەو ئاستەدا دەردەکەوە و دەستنیشان دەکرێت.
نووسەر دەبە لە دەخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

8

هەموو دیاردەکانی بوون، مرۆڤی داهێنەر بەرهەمیان هێناون، پە کاریشن لە بەرەو پێشبردن و کرانەوەی کەمەگە بە قبووڵکردنی

جیاکارییەکان. کەششی شەلگیرانە دەکەم، دڤەکانم بابەتی تەئامان بن بڕانبەر دیاردەکانی بوون، وزەی شاگەشکەیی چێژ و جوانیشیان تێدا پێ و دووربەند بێت، بەڵام لەو دنیام بێ نیازی هێ و ئامانج و هیچ شتێکی نزیك لەو مانایانە ناووسم. پەوەندییەك لە جەستەی دڤەکاندا نیشتەجێیە، پەوەندیی شیعریبوون و زمان.
سەرچاوەم لە دەروونم دزیوەتەوە، لە دزینەوەیشیاندا تەنیا هەستی خەم دەستی گرتووم، وەناکردنەکانی دەرەوەیش تەکەڵاوی خەیاڵ و هەما و ئەفسانە و داستان و بەیت دەکەم. مرۆڤکەم تەکەڵاو لە گشت گەڵانکارییەکان، گیانم لە قووڵاییمدا دەردەهێنم، بێ یارمەتیی کەشوهەوای هەستەسازیی زمانی پەشانی دەرەوەی دەدەم. ئەم خەپیشاندانەم ختووکەیەکی کورتخایەن نییە. هەگبەزی مەیل و حەز بەڵەوەی ببات، شەوازی ژیانە، مرۆڤی خاوەن سیمای پاك لە ناویدا نیشتەجێیە. گونجاویشە پەش سایانکی زەر وەك ئەم چرکەیە گیانم هاتبێتە ژان و هەراسان و لەرزەی نووسین، دوای ئەم چرکەیەیش بە شەوەیکی دیکە لە چرکەیەکی پە پشووی گیانی لە لانکی ژان و هەراسان و لەرزەی نووسیندا بنووەوە. ئەم نووستنەیش دوا مانا و شەوە وەرناگرێت.
شەواز دەبێتە خاڵکی بەهێز لە داهێناندا، لەویش گرنگتر، وشە دەبێتە خاڵکی بەهێزتر لە هێستدا، دەنگی پیتیش مەسیقا لە هێستدا بەاو دەکاتەوە و دەیجەشنێت. هیچ شەوازێك تا سەر جێگەی سەرسامیی ناوەندی هەشنبیری نییە. جەلەق دەبێت، بەڵام ناکرێت بە کەتاهاتنی یەکجارەکی ناوی ببەین، وەك سەاویەك دەخەش بین پەی. تا ئەو ئاستەی دەسەڵات و هەزی ژیریم گوتوویەتی: ئەوەندەم توانا و بەهرەیە، خەم کە کردووەتەوە، شەوازی شیعریم هەی هوونی ئاشکرا بێت.
تە کەشاوم بە هەی پەخشان، بە گیانی شیعریی نیشانە و هەما و حیکمەت، لە داشتنکی قووبووەوە لە ئاخاوتنی مرۆڤ و ئێستێتیکیدا بهێنمە ناو زەینی هەشنبیریی پاراو و بگەردەوە. بە دوای ئەو هەکارانەدا بگەڕێم، منی سەرنجکێش و پەیوەست کردووە. گرفتارییەکانی ناوەوەی کەمەگ بکەم بە بابەتی جوانی. لە ناخی هەر هەموومان دەستێك چاودێر خەی پەنا داوە، هەیە دەکەوێتە ژێر هەسوکەوت و هەزی ئەقڵییەوە. هەیشە لێیان لا دەدات. خەم لە دەستی ئەم دەستە چاودێرە هاپسکاندووە. ئاستە قووڵەکانی ئاگایی و هەست پەکردن و دەخی بوون دەوروژێنم.
دڤەی خەونی هاستەقینە نزیك دەکەموە، وەك چۆن هاشکاوانە قوربانی بە ژیان دەدەم. بە هەمان شەوەی هاشکاوانەیش شەوازێك لە هەستیارترین ئاست و ئاستداریدا کار پە بکەم. شەوە و

ستەیەکیش نییە شەواز لەگەڵ خۆیدا نەهێنێتە ئاراوە و نەیجووڵێنێ و ئاشنای نەکات.
نووسەر دەبێ لە دۆخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

9

نوێبەخشی لە داهێناندا دیمەن و هەما و هێزی بوونە، هەڵگیرسانی ڕووناکییەکی نهێنییە لە ئێندێشەی ئۆیدیکەدا، بۆواهێنانە بە دەستاتی شیعری پاراو و بگەرد، دید و دیدگە و هەوەست بەهێز دەکات. لەمەڕی بە چەقەڵ و چۆرە و حەربای ئەدەبی و داڵی دووکەڵاك و مینچێن و قەپیچی و بەرماڵ پەستی ڕەوی... تاد، بەردەوامبوون لە نوێبەخشی و داهێنان، چاوقایمی و گیانی ژیری دەوێت. تەنیا لەگەڵ ئەو نووسینانەدا ئاسوودەم، کە شیری گیانمن و مایەی سەرسامین، مەژووی وشە و داهاتووی وشەن، وشەیش دەکەن بە زمان، زمانیش بە جوانییەکانی بوون. دەمگەیەنن بەو ڕووناکییە خودایییەی لە هەستیاری و زەینی چالاکدا پەیدا بووە. هەموو وزەیەکی گیان و پشکەوتن لە گیانی مرۆڤی بە بۆوا و دامەزرێنەر و کەلکەشدا گەشە پێ دەدات، باروبوار بە دەربەین و کرانەوەی بەردەوام دەدەزێتەوە، تێگەیشتن لە گەشەی هەست و گیان و خوون پڕە پێ دەدا، لە دەکەتەوە و دەیکات بە لەرزەی نووسین و واقیعی نووسین. هزری دەوەستەندیش بەرهەم دەهێنێ، خەشی و ئارامی ویژدانی پێناگەی خەیاڵی پاراو و بگەردە. سەرچاوەی جوانبەخشی هەڵکی هاوشوەی هەست و گیان و خوون بە نوێبەخش دروست دەکات. ئەم هەڵە بە جووڵەخستنی نوێبەخشیی خەیاڵی، کەمەڵگە بانگ دەکات بە ناو ژیانی ئاسوودەیی ئەدەب. بەهەشتی شادمانی ژیانی ناو داهێنانە. مرۆڤی جوانبەخش دەخوازێ تەمەنکی پێ دانایی و کارا و کارامە لەناو ژیانی ئەدەبدا بژیت، نەك لە ئارامیی ساختە و خەشدووییی دەستات، کە هەموو دەستاتەك بەشەك لە دیکتاتۆریەتی بە جووڵە و وێنەوە لە ناو خەیدا پەروەردە کردووە.
نووسەر دەبێ لە دۆخ و دەروونداتاسەدارێکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

10

قەناغی یەکەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی: شاعیرێکی کارامە و گەڕانکاری وەك: (گۆران)، لە ڕێگ و قووناییی کلاسیکییەوە هات. جیهانی شیعری کوردیی گەیی و پەرەی پێدا. تێگەیشتنی خوێنەریشی گەیی و پەرەی پێدا، زانی بواری داهێنانی ئەو چییە، تواناشی لە چی

تاقی دەکاتەوە، کە هات وەك نموونەیەکی پێشەنگ و بەدیهێنەر هات، نەك وەك مەیدانخوازێك بیەوێت کلتووری شیعری کلاسیکی لە ناو ببات، سەرتا فەرمەکی جیاوازی لە ناو کلتوور و کەلەپووری کوردیدا دەزیەوە، پێ بوو لە وزەی ئاخاوتن، لە فەرمی کلاسیکیشی دامالی. ئینجا تێگەیشتنی خوێنەری گۆڕی و پەرەی پێدا، ئامادەی کرد بۆ تێگەیشتنێکی جیاوازتر، ئاشنای کردەوە بە کێشی خەمالی، شیعری ڕاستەقینەیشی بەم کێشە خومالییە نووسی و پێشکێشی کرد. کاکەی مەبەستی نوێبوونەوەکەی، کە پڕژیەك بوو، دامەزراند: لەڕدا گۆشە پێ دا و دەرکەوت. هیچ فەرمەکیش، فەرمەکی تر لە ناو نابات، بگرە لەی جیا دەبێتەوە.

بەشەکی زۆری قۆناغی دووەمی نوێبوونەوەی شیعری کوردی: زیاتر وشەیان لە ناو مانادا تواندەوە، لەوەی وشە بارگاوی بکەن بە بزوێنی زمان. وشە هەست و هەستیاریی دروست نەکردووە، بگرە مانای گەیاندووە. جۆرە پێوەندییەکی هەمائارا، لە نێوان توانەوەی وشە لە ناو مانا و وشە بارگاویکردنەدا بە شیعریبوونی خۆی ڕوون کردووەتەوە. شیعریبوونیش دەمانکات بە ئەندێشەی خۆی، ڕازی بەهێزی ئەندێشەکردنمان لە بیرکردنەوە و دەخی دەروونیدا دەخوێنێت. ئەمەش تەنیا لە هاڕاوی مەستی دەقدا، مووچەکە نەرمەکانی خەیاڵ و چڕ، پڕی پە دەبێن. تواناکانی خۆگونجاندن و دەزێنەوەی خود ئاشکرا دەبێت. بە هەشەکی ڕووناك و شکەدارەوە ئەم خەسڵەتیان دەستنیشان دەکەین. لە دید و دیدگە و قووڵبینی دووری خستوونەتەوە، لە دەربڕین نزیك. هەموو هەڵچوونە نەستییەکانی خەیان تەدا هەڵدەشتووە، هەڵدەشتن لە دەخێکی دەروونیی کورتخایەندا سروشوەردگەڕ و زوو دادەمرکێتەوە. ئاگری نادیار و نهێنیی نووسین تەواو گەرمیان ناکاتەوە، ناوە ناوە تەزووی بەتینیان لە لەشدا پێدا دەکاتەوە. لە بە ئومێدی دەریان دەهێنێت، لە شەقامەکدا بەڕەو پیاسە و ونگە دەیانبات. خەیاڵ تێدا لە قووڵاییی ئەو وردەکارییانە دەکەڵێتەوە، کە دەبێتە لەرزەی نووسین و واقیعی نووسین.

نەست کاریگەرییەکانی خۆی کە دەکاتەوە، لە لەرزەی نووسین و واقیعی نووسیندا دەنگ ناو ئاگەداری. دەبنەوە بوونەکی وشیاری، بەڵام لە ئاستی هونەری و ئاستەکانی دیکە وتووێژیان لەگەڵ شیعر و ژیاندا نەکردووە، بگرە جێختیان لە مەودا دەرکییەکان کردووەتەوە، دانەکشاونەتە ناوەوە، کە ناوەوە تایبەتکاریی کەسایەتی بەرهەمی دەهێنێ و زەینی چالاك توانای بەگەڕخستنیەتی.

مانای مەجازییان ڕاو نەکردووە، بە ئاسپایی و دامەزرێنەرانە سەیری هەستیاریی زمانیان نەکردووە، کە لە هەستیاریی زماندا مرۆڤ بە پێی ژیانی خۆی دەدەزێتەوە و دەیبینێ، سەرلەنوێ چاوی پێدا دەگێڕێتەوە،

پاشان بژاری دەکاتەوە. زیاتر وەك یارییەکی ئایدیلیژی کاریان بۆ شیعر کردووە. لە بنجیشدا ئایدیلیژیا ڕەگی جوانیویستی و جوان نواندن و جوانبەختی دەبەستە، هەموو هەیکانی گۆشەسندنیان لە دەستنەتەوە، هەروەها شیعری ئایدیلیژی بنیادی کۆمەڵایەتی ڕوکاری هەیە.
سەرتای پڕژە و دامەزراندن و کرانەوەی شیعری کوردی ڕۆمانتیزمی خۆیان بەرز کردەوە، هەموو ئەمیان بۆ خوێندنەوەی خۆیانەوە خڕیك و سەرقاڵ کرد، کەمەڵگۆشیان خستە مشتومڕێکی ناتەبا و سەختەوە. کردنەوەی دەرگۆ و پەنجەرە و پیشاندانی خۆر و مانگێکی بە پیت و ڕەشن بوون بە قۆناغی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی، خاڵکیش بوون بە جێشدان و مامەڵەکردن لەگەڵ سروشت و بیرکردنەوەی پەیوەستدا.
قۆناغی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی: بە فەرمی فرە پەوەندی و فرە بنیاد و فرە تڕپە و جیاکارییەوە، ئاستی هاوچەرخی و داخوازییەکانی خۆیان پیشان دەدەن. بەوەی ئەو وەڵامانەی ئەوان بە واقیعی نووسین و واقیعی کەمەڵگە و ژیانیان دایەوە، ئەمە دێکەنەوە پرسیار، لە ناو گیانی بوونماندنماندا دێکەین بە بنیاد و پێکهاتەی خۆبوونی و وەناکردنی جیهان و چالاکییە هونەرییەکانی کەشی خۆدڕبڕین و خۆدەستنیشانکردن و کردەی بوونی زمان، زمان وەك خود، وەك هێزی بوونی شاراوە. دەتوانێت دەربڕین لە هەموو شتێك بکات، بەڵام لە دیاردەکان ناکۆتەوە.
پرسیار هاوسەنگی دەدا بە پرسیارکار و پرسیار لێکراو. پرسیار نەکردن هاوسەنگبوون لەدەست دەدا.
تڕپە و ئاوازی قۆناغی دووەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی زیاتر لە تڕپە و ئاوازی مۆسیقای جەنگ دەچوو، کە جەنگاوەریان بە جەنگ و ووبەدووبوونەوە لە سەر ئادەهێنا.
قۆناغی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی: لەو تڕپە و ئاوازە دڕیان هێنا، شکاندیانەوە بڕەو ناوەوەی ستەی سڕبڕخ و جووڵەی وێنە و دەنگی پیتەوە. شاعیری نوێبەخش بەوای بە بوونی ئەو هەقیقەتە هێناوە، کە تڕپە و ئاواز و جووڵەی وێنە و وشەی پاوپە لە واتا و دەنگی پیت، پەوەندیی بە جوانبەخشیی مرۆڤەوە هەیە. وزەیکی خۆشگوزڕانیی ژیانی کەمەڵگایە. هەموو کەمەڵگەیکیش بنەمای ئازادیخوازی بە ستەی سەربەخۆ و جووڵەی وێنە و وشەی پاوپە لە واتا و دەنگی پیتەوە. لە ناو خۆیدا پڕوڕدە کردووە، بە ئەوەی فەرمکی نوێی ژیانمان بداتێ.
نووسەر دەبە لە دۆخ و دەروونداتاسەدارکی خودایی بێت، تا لە بارەی شیعرەوە بنووسێت.

گۆشتن بە دڕدەی گۆخەنی دزێخ چوو.. نووسەر: لەتیف بەوار

هەنووکە لە زەمەنی سادەگەرایی هزر و هووکەشپەشیدا دژین، نەك تەنیا لە جل و بەرگ و شەوازی ژیان و بیروبۆچوون و کەمی شارەزایی و مەعریفەت و هۆشنبیرەتی تاکەکاندا، بەڵکو لە بوارە باڵاکانی وەژەو فەلسەفەو هونەر و ئاستی زانکەکان و بگرە زۆر سەکەو جومگەی ئەدەبی و هونەری و هۆشنبیری و مەعریفی وا هەن، کە لەبەر دەستی سەرە نزانەکاندان و هیچ شارەزاییەکی ئەوتیان نییە لەو بوارانەی کە خەیان کردووەتە دەم ڕاست تێیدا، ئەوانە زۆرجار تەنیا لەوەدا لەگەڵ جەماوەردا بەرکەوتنیان دەبێت (بە ئەوەی ڕای خەڵك سەبارەت خەیان بزانن) لە شوێنە سەرپێیەکانی وەك تەڵەکەمەڵەیتیەکان و فەیسبوکدا، لەوەشدا نووسینی کەمێنتیان بە بەجگە لە هاوەڵەکانی خەیان بلەك کردووە، واتا هێندە لە هەخنە دەسەمنەوە، چونکە لە ناواخندا دزانن لە ناو قەوارەیەکی بەشدا بانگەوازی کاری گەورە کردن شتێکی ئاسان نییە تا بەسەر هەموو کەسەکدا تێپەڕێت. ئەوان نەك شارەزایی ئەکادیمی و زانستییان لە بوارەکانی خەیاندا نییە، نەك هیچ زمانەك جگە لە زمانی کوردی نازانن و لەسەر بناغەی فەرهەنگەکی کەواری پر جنێو و وشەی بازاڕیی کۆشکی داهێنانی خەیان بنیات ناوە، بەڵکو ناتوانن وتارەکی هەوان و پوخت بە کوردی بنووسن، کاتەك بشینووسن پە لە هەڵەو ناتەواوی دەبێت و تەنانەت پەتووکەکانیش گەر چاپی بکەن دەیدەن بە هەڵەبەی زمانەوانی تا پەداچوونەوەی بە بکەن.
کەشەی ئەوانە ئەویە کاتەك دەسەڵات و بازنەیەکی خەیاڵی لە دەوروبەری خەیان بکەشن، وا دزانن بەو بڕە بە کردنەی کەسانی کەم ئاستی دەوروبەری خەیان، ئەوا دەبنە شاکارنووس و بیردەز داهێژ، بەڵام تەنیا بە دوور کەوتنەوەیان لە گرتنە دەستی ئەو بنکەو سەکەو دزگاو چاپەمەنییانە، قەواریان دەگەیتەوە ئاستی سروشتی خەی و

کەس حسابی نووسەرەکی ئاسایان بۆ ناکات و وردە وردە ناوی قەبۆ وەرناگرێت، بەڵکو بە وێنە باوکراوەکانیان لە فەیسبوك و سۆشیال میدیاو و سکۆو باوکراوەکانیاندا بۆ خۆیان دەشاوە، لەو بارەوە زۆرمان بینیوە... بۆ وێنە، کاتێك ئەدیبێك سکرتێری وەزارەتێکی وەڵێی بوو یەك بۆ دوای یەکدا لەکەینەوە لەسەر بەرهەمەکانی دانووسران، بەڵام دوای ئەوەی لەو شوێنگەیەدا نەما ئیدی کەس باسی نەکرد و لە کولەکەی تەنیشدا ناوی نەما.

ئەوانە نەك خۆیان هیچ داهێنان و بەرهەمێکی نوێی شایستەی خوێندنەوەیان لە هەگبەدا نییە، بەڵکو کاتێك دەنگێکی دەسەن لە دەرەوەی بازنەی خۆیان ببیستن، خێرا هەوە دەدەن بە جەرەها شەوە پلاری تۆ بگرن و سوکی بکەن و گومانی بۆ بدزنەوە، هەرچەندە دەنگ ئاستی تێگەشتنیان نەگاتە ئەو ئادەیی لێگەڕێ ئەو بەرهەمانەدا سەرودەر بکەن، بەڵام چونکە لەوەدایە کە هەست بە بەتاڵیی دەکەن؛ کاتێك بەرهەم و تێگەشتنی خۆیان لە ئاست ئەو بەرهەمانەدا دادەنێن و بۆیان دەردەکەوێت کە تا چەند کەمواوارن و حەقیقەتی خۆیان جارێکی تر بۆ ئاشکرا دەبێت، کاتێك پەردە هەڵدەتەنکانی سەر بەشە تاریکەکەی دەروونیان لا دەدرێت و هەوبەوە دەبنەوە لێگەڕێ ئەو پرسیارە گرنگەی: کە ئایا بۆ ڕاستی من چیم پێشکێش کردووەو چیم لە ئارادایە؟ جگە لە لاف و گەزاف و کەکردنەوەی جەماعەتی ئەشهەدوو... لە دەوری خۆم، لە هەمان کاتیشدا ئەو بابەت و بەرهەمانەی کەسانی دی، کە لەبەر ناوی خاوەنکانیان سوکایەتیان پێ دەکەن و هەڕەزی دەکەن، ئەگەر ناوی خانمێکی بخرێتە سەر ئەوا نەك بەناوی دەکەنەوە، بەڵکو دەکەونە پیاهەڵدان و ستایش کردنی.

ئەوە قسەمان لەوانە نییە کە لە ژێر پەردەی هەشبیریدا بۆ دوای پلەو پایەو پیس خۆری خۆیاندا دەگەڕێن و پەنا بە دەرگاو جومگەو کەسایەتییە حیزبییەکان دەبەن و بۆ دوای شوێن پێ خشکردندا دەگەڕێن تا لەو شوێنگەیەوە خۆیان بکەنە چەق و ئەوانەی لە دەرەوەی بازنە تایبەتەکانی خۆیاندان بیانهاڕن و ئەوانەش کە هەوپامایان بۆ دەکەن سوپاسنامەو خەاتیان بکەن.

مەرەق تا زیاتر وردبێتەوە لەو سەکتەرە هەستەوەرە فیکری و ئەدەبییانەی لەو واقیعە خواروچێدا هەن و پەیدابوون، هەر ئەوەی پێ دەکرێ گەشگیریی هەبژێرێت و دوور بکەوێتەوە لەو هەموو بۆگەناوە، لەهەمان کاتیشدا دانایی ئەو ئەدیب و هونەرمەندە هەستانەی بە دەردەکەوە کە ئەو هەگبەیان هەبزاردووەو تەنانەت بەرهەمەکانیان بەناوناکەنەوەو نایخەنە بەر چاوی ئەو ناخ بەتاڵانەی کە گوشەن بە دەردەی گوخەنی دەزخ دەبەن و هەڵە لە بە ناکەنەوە. ئیدی جار جار وەك چاودێرێك لە خۆم دەپرسم: دەبێت ئەو دەخە بە کوێ

بگات، لەکاتێکدا یەك یەك نووسەرە هەستەکان کەچ دەکەن و هیچ جگرەوەیەکی هاوشێوەی ئەوان ئەو بەشایانە پڕ ناکاتەوە؟ کە بە کەچکردنیان لە دوای خۆیان جێی دەهێن، ئەوە لەو لا بووستێت و لەردا هەر وتوێژی ناکەم کە داهێنان و بەرهەمی ئاستەقینەی ئەدیب و هونەرمەندی داهێنەر چەند سەریشە بە خاوەنکەی دروست دەکات؟ هەر لە ڕق و کینەی هاو شتەکیانەوە بیگرە تا نەیاران و تەنانەت ئەو سیستەمە تەسك و تروسکانەی داهێنانکان جێیان نابێتەوە لە چوارچێوەکانیاندا و توشی دەردەسەریی دەبن بە هەیەوە.
بەڵێ ئەمە سەردەمی نامە بوونی هەستایەتی و دەنگی هەستنەو هەر ئەو هێژایە کە پەشینان گوتویانە، تێیدا شەر لە برساندا دەمرێ و هێوی لە کەلاکەکەی دەخوات و دەبێتە پاشای دارستان.
دواجار دەبێت ئەو ئاستییە باس بکەم کە چەن لە جیهانیشدا زەر بلیمەت و بەهرەو دەنگی هەستەن هەبوون تا لە ژیاندا بوون فەرامۆشکرابوون و دوای مردنیان جارێکی تر سەریان هەڵدایەوەو تا ئێستاش باس دەکرێن، ئەم سیناریۆیەش تا زەرانبازی ژیان بەردەوام بێت هەر دەمێنێت.
بە نموونە ئەمیلی دیکنسن١٨٣٠–١٨٨٦شاعیر، جان کیتس١٧٩٥–١٨٢١ شاعیر، فرانتس کافکا١٨٨٣–١٩٢٤نووسەر و هەمانووس، ئارتور رامبۆ١٨٥٤–١٨٩١ شاعیر، سەرین کیرکەگەر١٨١٣–١٨٥٥ فەیلەسوف و بیرمەند، ڤینسێنت ڤان گۆخ ١٨٥٣–١٨٩٠ هونەرمەند و وێنەکێش، ویلیام بلیک ١٧٥٧–١٨٢٧ شاعیر و هونەرمەند، هەلما ئەف کلینت ١٨٦٢–١٩٤٤ هونەرمەند و وێنەکێش، ژەرار دو نەرڤال ١٨٠٨–١٨٥٥ شاعیر و نووسەر، نیکۆلای گۆگۆل١٨٠٩–١٨٥٢نووسەر و هەمانووس، نیکۆس کازانتزاکیس١٨٨٣–١٩٥٧ نووسەر و فەیلەسوف، ئەسکار وایلد١٨٥٤–١٩٠٠ نووسەر و شاعیر، والتەر بنیامین١٨٩٢–١٩٤٠ فەیلەسوف و هەخنەگر... تاد.
لەبەر ئەوەی ئەم وتارە کورتە، بواری ئەوەم پێ نادات چیرۆکی هەر یەکەیان لەردا باس بکەم، بەڵام خوێنەری بەڕێز گەر ویستی لە بێت، ئەوا دەتوانێت بە وردی بەدواداچوون بە ژیان و بەرهەمی هەر یەکێك لەمانەو سەدان نموونەی تر بکات و ئەو ئاستییە تاکانەی باسکران زیاتر بۆی ڕوون بێتەوە.

لەتیف بەوار

گۆشەی فاشیزم لە قەیرانی نیولیبرالیزمدا.. ئاسۆ کەمال

ئاشکرایە کە سەرکەوتنی فاشیزم لە هەڵبژاردنی ناوچەیەکی ئەڵمانیا جێگای پێشوازی بەشێک لە ئەلیگاریشی مالی جیهانی ،وەک ئیلن ماسک بوو. بەڵام ماسک تەنیا نیە لەم پشتیوانیەی گۆشەی فاشیزم لە ئەوروپادا، چونکە خودی گۆشەی ئەم هەوتە فاشیەی بورژوازی ئەمەریکەک لە ئاکامەکانی نیولیبرالیزم لە چوار دەیەی دوایی دنیای ئەمڕۆدا. ئەم پەیوەندیەی نێوان فاشیزم و نیولیبرالیزم نەک هەر لە پشتیوانی مالی و ڕاگەیاندن و لە کەمپینی هەڵبژاردنەکاندا ئاشکرایە، بەڵکو نیولیبرالیزم وەک بابەتێکی ئایدیەلۆژی و سیاسی لە پێناو وەڵامدانەوە بە ناکۆکی و کێشەکانی باڵادەستی خۆی لە پێشبڕکێی جیهانی و لە دژی چینی کرێکاری ناوخۆی وەاتەکانی ئەوروپا و هەژئاوا بەکاری دەهێنێ.

فاشیزمی ئەمڕۆ بەرهەمی سیاسەتی حکومەتە نیولیبرالەکانی ئەمریکا و ئەوروپایە، کەچەند دەیەیە شەڕی عیراق و ئێران و فەلەستین و هەژهەمۆنیاتی ناوەڕاست، وە شەڕی ئۆکرانیا و نائارامی جیهانی دروستکردوە. هاوکات ئەم نیولیبرالیزمە کە لە ڕێگای سەرمایەی دارایی و دۆلارەوە دەستبژێرکی ئەلیگارشی تریلیۆنێر و ملیاردێری دروستکردوە و دابەشکردنی جیهانی بە چەند دەوڵەتێکی کەمی گۆشکردوو و وەاتانێکی زەریش کە بێکاری و هەژاری و ژیان و ئارامی تێدا نەماوە دابەشکردوە، وەک وەاتانی باکوری ئەفریقا و هەژهەمۆنیاتی ناوەڕاست و ئەمریکای لاتین و مەکسیک و ئەوانی تر. ئەم دۆخە کێچبەری و پەنابەری کردۆتە هەڕگا چارەیەک بە ملیۆنەها مرۆڤ بە پەیداکردنی ژیان و گوزەران.

بەڵام کێشەی سەرکی نیولیبرالیزم تەنیا لە سیاسەتی جیهانی و دەرکیدا نیە، بەڵکو چەق بەستویی و دابەزینی ئاستی کەڵکەی سەرمایەیە لە بازاڕی جیهانی و لە ئابوری ئەمریکا و ئەوروپادا بە بەراورد بە وەاتی چین و هاوپەیمانی ئابوری بریکس و ئەوانی تری.. سەرمایەی مالی لە ئەمریکا وئەوروپا ئەمڕۆ کێشەی گۆشەی کەڵکەی سەرمایەیان هەیە لەبەر ئەوەی تێچوی بەرزی هێزی کاری کرێکاران وکرێ و خزمەتگوزاریە گشتیەکان لە بەشی زۆدەبایی و قازانجی سەرمایە کەم دەکاتەوە. لەبەر ئەوەی سەرمایەی گەڕاو و کاتی کارکردنی پێویست، کە سەرچاوەی زۆدەبایی و قازانجی سەرمایەیە پێویستە هەژێیەکی زەری لە کرێ و موچە و خزمەتگوزاریدا سەرف بکرێ

و بەمەش ژمارەی کاری زیادە و زیادبایی و گەشە و کۆکەی سەرمایە کەم دەکات. لەرەدا ئەگەر هێشتا ئیمپراتۆریەتی دۆلار بتوانێ هێندە لە گرفتکانی قەرزی دەوڵەتی ئەمریکا ساڕێژ بکا و مانەپۆلی بازاڕی جیهانی لەناوگەی سەربازیەوە دەرژێتە بەدات، بەڵام ئەوروپا ئەم ئامادەزانەی نیە و هەربۆیە بورژوازی ئەوروپی پێویستی بە ئامادەزانەی سیاسی و ئابوریە بە شکست نەهێنان و دانکەوتنی لەم پیشبڕکێ جیهانی و ئابوریەی ئەمڕۆ. ئەمە گرفت و ئاڵنگاری نیولیبرالیزمە لە ئەوروپا و هەربۆیە ئێستا هاوپەیمانێکی پیرۆزی لەگەڵ فاشیزمدا دەبینین.
ئەم فاشیزمە دەتوانێ بورژوازی نیولیبراڵ و ئالیگارشی مالی ئەمڕۆی ژێرئاوا لە دەست ناڕەزایەتی کرێکاران و چینی ناوەڕاست و خوارەوەی بورژوازیش لە کەمەندگەدا ڕزگار بکا و دژی ناڕەزایەتیکانی ئەم چینانە بە سیاسەتی فاشستی دژی پەنابەری ڕەهراوی بکا. بەم پێیەش ئەو هێرشی نیولیبرالیزم لەم نزیک بەنیوسەدەیەدا کردوویەتیە سەر ئاستی کرێ و گوزەرانی ئەم چینانەی خوارەوەی کەمەندگە زەمینەی بە بەرخسێ زیاتر و زیاتر بکرێ. نیولیبرالیزم سود لەم دژی فاشیزمی بورژوازی لەمەدا بە ئەوە وەردەگرێ کە ئاستی کرێ و تێچونی هێزی کار کەم بکاتەوە تا بتوانێ لە گرفت و ئاڵنگاری گەشەی ئابوری و کۆکەی سەرمایەدا لە پشبڕکێی لە بازاڕی جیهانیدا بەتایبەت بەرامبەر بە گەشەی سەرمایەداری لە چین بکاری بێنێ.
لەرەدایە کە فاشیزم دەتوانێ ئەم دژە بخوڕقێنێ بە سەرمایەی ئەوروپا و ژێرئاوا کە بەناوی پاراستنی سنورەکان لە کێچی بێکارانی پەنابەر، کە چینی کرێکار و ئەو تووژانەی کەمەندگەی ئەوروپی و ئەمریکی، کە لژێر فشاری ئابوریدان، بەوە خەشخەیاڵ بکەن کە بە نەبونی پەنابەران بەشی ئەوان لە کرێ و کار و خزمەتگوزاری زیاد دەکا. ئەم فکر و سیاسەتی فاشیزم و نیولیبرالیزم ڕەگی لە خەباتی چینایەتی سەربەخۆی کرێکاران دژی ئالیگارشی مالی و ترلیۆنەر و ملیاردەرەکان ، وە هێروەها چینەکانی خوارەوەی کەمەندگە دەکاتە لەشکری خەبەخش و بە کرێی بە خزمەت بەو حکومەتانەی نیولیبرال- نیو فاشیانەی خەریکی قوتترکردنەوەی سیاسەتی سک هەڵگوشین و بینی خزمەتگوزاریەکانن. ئەمە ئەو خزمەتیە کە فاشیزم ئەمڕۆ بە نیولیبراڵیزمی دەکا و لەبەرامبەریشدا ئالیگارشی نیولیبرالیزم بەشێک لە سەرمایەی کۆکردوی خێی دەخاتە خزمەتیگەشە و سەرکەوتنی ئەم فاشیزمە لە پەرلەمان و مەیدانی سیاسی و ئاگەیاندندا.
ئاوستانەوە بەرامبەر بە فاشیزم پیویستە وەک بەشێک لە سیاسەتی ئاوستانەوە بەرامبەر بە نیولیبرالیزم سەیر بکرێ . کرێکاران و خەڵکی ناڕازی ئەو ڕاستیە ئاگەیانن کە دیاردەی کۆچبەری ئاکامی

نائارامی ژیانی ملیۆنەها مرۆڤ لە وڵاتانەکدا کە گیردەی شەڕ و هەژاری بوون، وەک ئەمەش خەی بەرهەمی سیستمی سەرمایەداری و نیولیبراڵیزمی ئەستایە. هەربۆیە پێنابەرانیش وەک کرێکارانی بەریتانیا و ئەوروپا و ئەمریکا ئەمڕۆ گیردەی دوژمنی هاوبەشی چینایەتین کە ژیانی سەرجەم کەمەگەی مرۆڤایەتی خستۆتە بەر بەرداشی ململانێ و پیشبڕکێی سەربازی و ئابووری خۆیەوە.

ئاسۆ کەمال

دژایەتیکردنی قۆرخکاریی ژیریی دەستکرد، دەستپێشخەری نوێی سەرکی چین.. و/هەڵە حەسەن

سەرکی چین شی جینگپینگ لە وتاری دانیشتنی یەکەمی ١٨یەمین لووتکەی بریکس لە نیودەلی، وتی: ئەمساڵ یادکردنەوەی ٢٠ ساڵەی هاوکاریی بریکسە، لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا، میانیزمی هاوکاریی بریکس بەردەوام گەشەی کردووە و فراوانتر بووە، و گوتوتین و توانایەکی بەرچاوی نیشان داوە،شی وتی: ئەمە ٢٠ ساڵ لە پشتبەستن بە خۆ و بەهێزکردنی خۆ بووە، وڵاتانی بریکس بە شێوەیەکی سەربەخۆ و چالاکانە گەشەون بەدوای هێگاکانی گەشەپەدان کە گونجاون لەگەڵ بارودۆخی نیشتمانیی خۆیاندا، و بوونەتە نموونەی بەهێزکردنی خۆ لە هێگەی یەکێتیی نێوان بازاڕێ تازەدرکووتووکان و وڵاتانی لە حاڵی گەشەسەندندا،شی ئاماژەی بەوەش کرد کە ئەمە هەروەها ٢٠ ساڵ وەستان بووە لەگەڵ یەکترداڵ خۆشی و ناخۆشیدا.
وتیشی وڵاتانی بریکس پێکەوە کاریان کردووە بۆ ووبەووبوونەوەی تەحەدییەکان، لە قەیرانی دارایی جیهانی و پەتاکەی کۆڤید-١٩وە تا دەگاتە گەلانی کەشوهەوا،وتیشی گرووپەکە بە نەگەڕەی ماوەتەوە لە پاراستنی بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی باشووری جیهانیدا ، لەکاتێکدا سەقامگیری و گوتوتینی ئەرێنی بە جیهان دابین دەکات،شی وتی: وڵاتانی بریکس تووشی فراوانبوونەکی مێژوویی بوون، چوارچێوەیەکی گشتگیر و فرە ئاستیان بە هاوکاری دامەزراندووە، و قەناغێکی

نوێیان لە گۆشەپەدانی کوالێتی بەرز بە هاوکاریی فراوانتری بریکس دەستپێکردووە،شی جێختی لەوە کردەوە کە جیهان تێپەڕ دەبێت بە گۆڕانکاریی خێرا کە لە سەدەیەکدا نەبینراوە، باشووری جیهانی بە خێرایی بەهێزتر دەبێت، و ئاراستەی بەرەو جیهانێکی فرەجەمسەر ڕانەگیراوە،لە هەمان کاتدا، شێپەلی دژە-ئاراستەی تاکلایەنەگەری و سیاسەتی هێز لە هەڵکشاندا بەدی دەکرێت، فرەلایەنەگەری و نەزمی نێودەوڵەتی کەوتوونەتە ژێر گوشارەوە، و کورتهێنانی ئاشتی، گۆشەپەدان، ئاسایش و حوکمڕانی بەردەوام بەرفراوانتر دەبێتەوە، وتیشی:
وەاتانی بریکس دەبێت بە تۆندی لە لای دروستی مێژووەا بوەستن، هەوبەدەن ببنە پێشەنگی سەردەم، نەزمی نێودەوڵەتی بەرەو دادپەروەری و یەکسانی زیاتر ئاراستە بکەن، و پێکەوە کاربکەن بە دروستکردنی کەمەگەیەک بە ئایندەیەکی هاوبەش بە مرۆڤایەتی،شی داوای لە بریکس کرد کە بێتە پێشەنگ لە بەرەوپێشبردنی گۆشەپەدانی لەسەر بنەمای داهێنان. وتیشی:، وەاتانی بریکس دەبێت بە تۆندی دەستپێشخەرییەکە بگرنە دەست، هاوکاری لە ژیریی دەستکرددا بەهێزتر بکەن، هانی گۆشەپەدانی سەرچاوەکراوە ، کراوەیی، هاوکاری و بێشداریکردن بدەن، و هاوکاریی کرداری بەرەو بوار و ئاستی نوێ بەرن،وتیشی بەخێرهاتنی وەاتانی بریکس دەکرێت بە بێشداریکردنی چالاکانە لە ڕێکخراوی جیهانیی هاوکاریی ژیریی دەستکرددا،ئاماژەی بەوەش کرد کە چین پێشنیازی دەستپێشخەرییەکی کردووە بە بەرەوپێشبردنی پیشەسازیی نوێ لە ڕێگەی ژیریی دەستکردەوە لەنێوان وەاتانی بریکسدا، و ئامادەیە لەگەڵ هەموو لایەنەکاندا کاربکات بە بەدەستهێنانی ئەنجامی زیاتر لە تەوژینەوە، گۆشەپەدان و جێبەجێکردندا، و قووڵکردنەوەی هاوکاری لە زنجیرەی پیشەسازی و دابینکردندا،شی داوای لە بریکس کرد ببێتە پێشەنگ لە پاراستنی ئاشتی و سەقامگیریدا.
وتیشی، وەاتانی بریکس دەبێت دیدگایەکی هاوبەش، گشتگیر، هاوبەشکارانە و بەردەوام بە ئاسایش بپارێزن، دژایەتی بیرکردنەوەی جەنگی سارد و ڕووبەڕووبوونەوەی بلۆککان بکەن، پشتڵکاریی سەروەریی وەاتانی دیکە و دەستوەردان لە کاروباری ناوخۆیان ڕەتبکەنەوە، و ڕێکەکی دروستکەر بگرێن لە چارەسەرکردنی کێشە گرمەکاندا، بەمەش بێشداریێکی بەرچاوی بریکس دابین بکەن بە دژینەوەی چارەسەرێک کە چارەسەری هەکارە ڕووکار و بنەڕەتییەکان بکات، بە ئاماژەدان بەوەی کە بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە ئاڵۆزی و لە گۆڕانکاریدا دەمێنێتەوە، شی وتی ئەم جەنگە زیانی گەورەی بە گەلانی هەموو وەاتانی ناوچەکە گەیاندووە، و بە

پێچەوانەی بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە،شی وتی چوار پێشنیازی بۆ پاراستن و بەرزکردنەوەی ئاشتی و سەقامگیری لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست خستووەتەوو، کە ئامانجیان هەورکردنەوەی بارودۆخەکە، کە تایبەتمەندن بە دوژمنکارییەکان و بەرزکردنەوەی ئاشتییە،شی داوای لە لایەنە پەیوەندیدارەکان کرد کە پابەند بن بە ئاراستەی چارەسەری سیاسی، و کاربکەن بۆ ئاگربەستێکی هەمیشەیی و گشتگیر،وتیشی چین لەگەڵ ئەندامانی دیکەی بریکسدا کاردەکات بۆ گەیشتن بە ئامانجی شایستەی خۆی لە ئاوریکردنەوە و هەنانی ئاشتی و ئارامی بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست،شی داوای لە بریکس کرد ببێتە پێشەنگ لە ئاسانکاری بۆ فڕووێنی بەرهەمداری یەکتر لە نێوان شارستانیەتەکاندا.

وتیشی، وڵاتان دەبێت داکۆکی لە بڕیاە هاوبەشەکانی مرۆڤایەتی بکەن و داوای ئاوگۆڕ و فڕووێنی یەکتر لە نێوان شارستانیەتەکان و پێکەوەژیانی ئاشتییانە بکەن. دەبێت سەرکەوتنی فورمای بریکس بە ئاوگۆڕی کلتوری و جەماوەری دنیا بکەنەوە، ئەزموونی حوکمەانی دەوڵەت بەش بکەن، و گەوتینی ئەرێنی بۆ گەشەپێدانی بەردەوامی پەیوەندییەکانی نێوان وڵاتان دروست بکەن،شی داوای هەوڵدانی کرد بۆ قووڵکردنەوەی هاوکاری لە کلتور، گەشتوگوزار و پەروەردە، بەهێزکردنی ئاوگۆڕی گەنجان، و بەرزکردنەوەی کارلێکی زیاتر و پەیوەندی نزیکتر لە نێوان گەلاندا،شی داوای لە بریکس کرد ببێتە پێشەنگ لە چاکسازی و باشترکردنی حوکمەانی جیهانیدا،داوای لە گرووپەکە کرد کە هاوئاوت بێت لەگەڵ ئاراستەی دیموکراتیی زیاتر لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا، سیستەمێکی حوکمەانی جیهانیی دادپەروەرانەتر و یەکسانتر بەرز بکاتەوە، و دەسەاتی نێوەیەکگرتووەکان بپارێزێت.

شی وتی: بریکس دەبێت پشتیوانی لە سیستەمی بازرگانی فرەلایەنە بکات بۆ ناوەندێتی ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی ،و هەموو جۆرە ڕێکارێکی پارێزگاریخوازی ڕێتبکاتەوە،زیادی کرد کە گرووپەکە دەبێت حوکمەانی جیهانی لە بوارە تازەدەرکەوتووەکانی وەکو بەشایی ئەلیکترۆنی ، بەشایی ئاسمان و دەریای قووڵدا سەرکردایەتی بکات، و دەنگی وڵاتانی باشووری جیهانی بەرزتر بکاتەوە،شی جەختی لەوە کردەوە کە لە ماوەی گشتکی ناوازەی دوو دەیەیدا، پشدبەستن بە یەکتر و هاوکاری هەمیشە هەزی بزوێنەری پشتی دەزی بریکس بوون.

شی داوای لە ئەندامانی بریکس کرد کە بەرامبەر یەکتر دڵسۆز و ڕاستگۆ بن، بەدوای زەمینەی هاوبەشدا بگەڕێن لەکاتکدا ڕێز لە جیاوازییەکان دەگرن، و ڕێز لە نیگەرانییە سەرەکییەکانی یەکتر بگرن،هەروەها داوای لە گرووپەکە کرد کە لە ڕێگەی پەیوەندی و

دیالۆگەوە لەکتگەیشتنی دوو لایەنە قووڵتر بکەنەوە، بە شێوەیەکی گونجاو مامەڵە لەگەڵ جیاوازییەکاندا بکەن، دەنیا ببنەوە لەوەی هاوکاریی بریکس بە بەردەوامی بەرەو پێشەوە دەچێت،شی وتی: چین سەرکایەتی خولیی بریکس دەگرێتە دەست و ساڵی داهاتوو میوانداری ١٩یەمین لووتکەی دەکات،شی زیادی کرد کە لایەنی چینی ئامادەیە کار لەگەڵ هەموو لایەنەکان بکات بۆ دروستکردنی سازان، دروستکردنی ئایندەیەکی باشتر، و دەستپێکردنی سێیەم "دەیەی زێڕین"ی بریکس، تا بۆ هاوبەشی ئایندەیەکی گەش لە خۆشگوزەرانی و پێشکەوتن بکەنەوە.

و/هێڤ حەسەن

سەرچاوە:

Xi says BRICS world's most influential platform for emerging markets cooperation

https://english.www.gov.cn/news/202609/12/content_WS6aa54b8ac6d00ca5f9a0d292.html

---

لۆبیکردن چییە و بۆچی کوردستان پێویستی پێیە؟.. هەمن عەلی

وشەی «Lobbaus» کە لە زمانی فینلەندیدا بەکاردێت، هەمان چەمکی «Lobbying»ی ئینگلیزی دەگەیەنێت. بە واتایەکی سادە، لۆبیکردن هەوڵێکی ڕێکخراوکراوە بۆ کاریگەرکردن لەسەر بڕیاردەران، سیاسەتمەداران و یاسادانەران.
کەمپانیاکان، سەندیکاکانی ڕێکخراوکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و گرووپە جیاوازکانی دیکە دەتوانن لۆبی بکەن. ئامانجیان ئەوەیە بڕژەوەندی و داواکارییەکانی خۆیان بگەیەننە بڕیاردەران و کاریگەری لەسەر یاسا، سیاسەت و بڕیارە حکومییەکان دابنێن.
لۆبیکردن بەخێی بڕتیلدان نییە. جیاوازییە سەرەکییەکە لەوەدایە کە لۆبیکردنی یاسایی دەبێت لە چوارچێوەی یاسا و شەفافیەتدا بێت، لەکاتێکدا بڕتیلدان بە پارە یان بڕژەوەندی تایبەت هەوڵی کەینی بڕیار دەدات، نەک قەناعەتپێکردن.

لۆبیکردن لە کاتی پێکهێنانی حکومەتدا

لۆبیکردن لە کاتی دانوستانەکانی پێکهێنانی حکومەتدا گرنگیەکی تایبەتی هەیە، بەتایبەتی لەو وڵاتانەی کە حکومەتی هاوپەیمانی پێکدەهێنن.

لەم قۆناغەدا، پارتە سیاسییەکان خەریکی دانوستان و نووسینی بەرنامەی حکومەتی نوێن. لە هەمان کاتدا، سەندیکاکان، کۆمپانیاکان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی هەوڵ دەدەن داواکاری و بەرژەوەندییەکانی خۆیان بگەیەننە ئەو کەسانەی کە بەشداری لە دانوستانەکاندا دەکەن.

بە نموونە، ڕێکخراوێکی ژینگەپارێزی دەتوانێت داوا بکات حکومەتی نوێ سیاسەتێکی توندتر بە پاراستنی ژینگە دابنێت. لە بەرامبەردا، کۆمپانیایەکی وزە دەتوانێت هەوڵ بدات سیاسەتێک پەسەند بکرێت کە کاریگەری دارایی کەمتری لەسەر کاروبارەکەی هەبێت.

واتە، گرووپە جیاوازەکان هەوڵ دەدەن دەنگ و بۆچوونی خۆیان بگەیەننە شوێنی بڕیاردان، بە ئەوەی بەرنامەی حکومەتی نوێ بەرژەوەندییەکانیان لەبەرچاو بگرێت.

لۆبیکردن لە جیهاندا

لە زۆر وڵاتی دیموکراسیدا لۆبیکردن بەشێکی ئاسایی لە ژیانی سیاسی و ئابووریدایە. لە ناوەندە سیاسییە گەورەکان، وەک واشنتن و بڕۆکسل، کۆمپانیا، ڕێکخراو و پسپۆڕانی تایبەت بە لۆبیکردنەوە کاردەکەن.

بەڵام مەترسییەکە لەوەدایە کە ئەگەر ئەم کاریگەرکردنە بە نهێنی و بەبێ چاودێری ئەنجام بدرێت، سنووری نێوان لۆبیکردن و گەندەڵی لاواز دەبێت.

بۆیە لە ژمارەیەک وڵات و دامەزراوەی دیموکراسیدا یاسا و ڕێسای تایبەت بۆ زیادکردنی شەفافیەت هەیە. مەبەست لەوەیە هاووڵاتیان بتوانن بزانن کە هەوڵی کاریگەرکردن لەسەر بڕیاردەران دەدات و نوێنەرایەتی چ بەرژەوەندییەک دەکات.

فینلەندا؛ نموونەیەک بۆ شەفافیەت

لە فینلەندا لۆبیکردن، یان «Lobbaus»، بەشێکی ناسراوی پرۆسەی بڕیاردانە. سەندیکاکان، ڕێکخراوەکانی خاوەنکاران، کۆمپانیاکان، ڕێکخراوە مەدەنییەکان و پسپۆڕان هەوڵ دەدەن بۆچوون و پێشنیارەکانی خۆیان بگەیەننە بڕیاردەران.

لە کاتی دانوستانەکانی پێکهێنانی حکومەتدا، کە بە فینلەندی پێی دەوترێت «Hallitusneuvottelut»، نوێنەرانی گرووپ و ڕێکخراوە جیاوازەکان دەتوانن زانیاری و بۆچوونی پسپۆڕانەی خۆیان بگەیەننە

ئەو لایەنانەی بەرنامەی حکومەت دادەڕێژن.
فینلەندا بە زیادکردنی شەفافیەت، لە ساڵی ٢٠٢٤ەوە سیستەمی «Avoimuusrekisteri»، واتە تۆماری شەفافیەت، جێبەجێ کرد. ئامانجی ئەم سیستەمە ئەوەیە کاریگەرکردن لەسەر پەرلەمان و وەزارەتەکان زیاتر بخرێتە بەرچاوی گشتی، تاکو خەڵک بتوانن زانیاری زیاتر لەسەر چالاکیەکانی لابیکردن بدەستبهێنن.
ئایا کوردستان پێویستی بە لابیکردنی یاسایی هەیە؟
لە هەرێمی کوردستاندا کاریگەرکردن لەسەر بڕیارە سیاسی و ئیداریەکان بابەتێکی نوێ نیە. بەڵام کێشەکە لەوەدایە کە بەشێک لەم کاریگەرکردنە لە ڕێگەی پەیوەندیی کەسی، حزبی، خزمایەتی، «واستە» و مەحسوبیەتەوە ئەنجام دەدرێت، نەک لە ڕێگەی پرسیەکی ڕوون و ئاشکرا.
ئەگەر کاریگەرکردن لەسەر بڕیارەکان لە پشت دەرگای داخراوەوە بێت، ئەوا هاووڵاتی نازانێت کە لەسەر بڕیارێک کاریگەری داناوە و بە بەرژەوەندیی کێ.
لێرەدا پرسیارێکی گرنگ دروست دەبێت: بۆچی ئەم کاریگەرکردنە نەخرێتە چوارچێوەیەکی یاسایی و شەفافەوە؟

ئەگەر لابیکردن بە یاسا ڕێکبخرێت، ئەوا:
• هاووڵاتیان دەتوانن بزانن کێ لەگەڵ بڕیاردەران دانیشتووە و چ داواکارییەکی هەیە،
• کەمپانیا و ڕێکخراوەکان ڕێگەیەکی ڕوونیان دەبێت بۆ گەیاندنی بۆچوونیان، بەبێ پێویستی بە پەیوەندی کەسی یان حزبی،
• سنووری نێوان کاریگەرکردنی یاسایی و گەندەڵی ڕوونتر دەبێتەوە.
بەم شێوەیە، خستنەڕووی چوارچێوەیەکی یاسایی بۆ لابیکردن دەتوانێت هەنگاوێک بێت بەرەو زیادکردنی متمانەی گشتی بە پرۆسەی بڕیاردان لە هەرێمی کوردستاندا.

لابیکردنی یاسایی: هەنگاوێک بۆ ڕاستکردنەوەی سیستەمی حوکمڕانی
لابیکردن خۆی نە باشە و نە خراپ؛ چۆنیەتی ڕێکخستن و بەکارهێنانی دیاری دەکات کە ببێتە ئامرازێک بۆ دیموکراسی یان دەرگایەک بۆ گەندەڵی.
ئەگەر لابیکردن بە نهێنی، بەبێ یاسا و بەبێ چاودێری ئەنجام بدرێت، مەترسی هەیە ببێتە بەشێک لە گەندەڵی و نادادپەروەری. بەڵام ئەگەر بە یاسا ڕێکبخرێت و شەفاف بێت، دەتوانێت ببێتە ڕێگایەک بۆ بەشداریی زیاتر، بڕیاردانی باشتر و حوکمڕانیی دیموکراتیکتر.

بە کوردستان، هەنگاوی گرنگ ئەوەیە کە لە کەلتووری «کە دەناسیت؟» بگوازرێتەوە بە سیستەمێک کە پرسیار بکات: «نوێنەرایەتی کە دەکەیت، چی داوا دەکەیت و بۆچی؟»
ئەم گۆڕانە تەنها گۆڕینی وشەی «واستە» بە «لەبیکردن» نییە؛ بەڵکو گۆڕانکە لە شێوازی حوکمڕانی.

جەلاد.. شوان ءەباس بەدری

ئەی جەلاد
ئیتر کەردەکەت فڕێ بدە
کەناریيە دە ڕەنگینەکان
بە یەکجاری لە نیشتمان کەچیان کرد و
داڕکەر خەرکان ئازادانە
بە ئاسمانی وڵاتدا دەسورێنەوە
ئیتر تاهەتایە
قاسپەی کەو و دەنگی هاژەی ئاو
لەو چیا و دەشتانە
زیندەبەچاڵ کراون و
تا حەز بکەیت
بە تاهەتایە ئیتر
بەس گوێت لە فیشە و خشەی مار دەبێت
چەند سامناکە
گوێچکەی بووکی خاک
بە دەنگی قڵڕڕش و بایەقووش و
چەقە چەقی چەقۆ کاس بێت و
زەماوەندی خوێن لەگۆڕ گورگە بریندارەکەی
دەستی خاک فرەشان بگرێت !
دەخەش بە ئەی جەلاد
دەخەش بە
ئەوتا کەلەسەری زەرنەقووتە بە درەتانەکەی ئومێد
بە سەر سەری ئەم ژەنگاویيەکەی نائومێدیيەوە
ئەوتا مەژوو
ناوی دەستە بە بەزەیی و کەردە خوێناویيەکەتی

وەک بە بەزەیی ترین دەست و
دادپەروەرترین کەردی پاک لەناو خەیدا
نووسیوەتەوە !
دەخەش بە ئەی جەلاد
دەخەش بە
ئەوەتا سوپای هەزار بە هەزاری
نەزانی و بەهەشی و نادادی
لەبەر دەم کەشکە بە کەلەسەر ئازەنراوەکەت
کەنووشی سوپاسگوزاری بە بردوویت و
هەروەک خودا
عەرشەکەتیان لەسەر شانیان بەرزکردەتەوە و
ناوەکەتیان لە سەر هەورەکان نووسیوە !
دەخەش بە ئەی جەلاد
دەخەش بە
زمانی وەات بە دەستی پیاوەکانت بەاوە و
کەیلەکانت نیشتمانیان پەکردووە لە چیرەکی
پاڵەوانییە خەیاڵییەکانت
دەخەش بە ئەی جەلاد
دەخەش بە ئەی فس فس پاڵەوان
دەخەش بە
ئەی نابینی خەوی ئارام بنەوبارەگای
لە چاوەکان پەچاوەتەوە و
مرۆف لە ترسی مەتەکە
باوەشی بە خەیدا کردووە و
دەنگی پەستاڵی سەربازەکان
لەرزەی خستەتە گیانی مەرووڵەکان
دەخەش بە ئەی جەلاد
دەخەش بە
دواجار لە نیشتمانەکەم
تاریکی بەسەر تیشکدا سەرکەوت و
هەموان لەناو کەشکە وەرانەکەی
ئازادی و دادپەروەری و سبەی
کەت و بەندکران و
کەتاییان هات !
دەخەش بە ئەی جەلاد
دەخەش بە
ئەوەتا دەستە گووڵەکانی کەنار خوناوەکەی

ڕەگەکانی خاک
خەتەکی هەشیان بە سەر
گشت خیانەتە بە شەرمەکانی تە هەناوە و
بە ئاوی ئاڵتوون لەسەر لەوحی مەحفوزی
زاکیرەی جیلی تازە
وەک لە خەبووردوویی و گیانفیدایی و چاونەترسیت
تەماریان کردوون
دەستە خوێناوییەکانت بشە ئەی جەلاد
ئیتر نە کەناری و
نە ئاسکەک و
نە نەرە تاووسەک و
نە ویژدانەک
لەم نیشتمانە ماوە تا تە سەی ببڕت
ئارام بنوو ئەی جەلاد
ئارام بنوو
گژ و گیا و درەخت و ئاو و
چیا و دەشت و
مەروو و ئاژەڵ و باڵندە و
مرۆڤەکانی ئەم نیشتمانە
لە مەاسدان بە یەکتری و
چاوەڕی دەرفەتەکن بە هەدەینی یەکتر
ئارام بنوو ئەی جەلاد
ئارام بنوو
دەساتی سەد و پەنجا ساەی خەت و کوە و نەوەکانت
پیرەز بێت ئەی جەلاد !

بەلجیکا / 2026

برایەتی گەلان یان ئاشتی لەگەڵ

کە بکەم ؟ چۆن دەکرێـــــت ؟..

ئەحمەد کامەران

سەرەتا دەستەواژەی برایەتی یان ئاشتی ، مانای پەیامێکی جوان و بەنرخی مەقایەتییە، کە تێیدا ئامانجی ئەوە نیشان دەدا گەلێک ئارەزووی ئاشتی و دەستایەتی دەکات لەگەڵ گەلانی دیکە لەسەر بنەمای یەکسانی و دیموکراسی نەتەوەیی. زەرجاران ئەم دەستەواژەیە بە هەڵە لێکدانەوەی بە دەکرێت گوایە بە مانای خۆبەدەستەوەدان دێت لەبەرامبەر گەلێکی دیکەی خاوەن هێز و دەسەڵات . بەڵام بە پێچەوانەوە پەیامی ئەوە دەگەیەنێت کەچیتر ئەو گەلە ناخوازێت لەڕێگای جەنگێکی بێ ئامانج ڕۆڵەکانی خۆی و گەلانی دیکەش بە کوشتن بدات.

لێ ئەمەدا سەرنج لەسەر ئەوەیە کە ئایا کورد لەگەڵ کە برایەتی و ئاشتی بکات ؟ یاخود گەلانی دیکە ئامادەن بە ئاشتییەکی هەمیشەیی لەبەرامبەری کوردان ؟

مێژوو شاهێدی ئەوەمان بۆ دەدات ، کورد هەمیشە بەرەو ناسراوە ئارەزووی ئاشتی دەکات و هیچ کاتێک ناخوازێت مافەکانی لەڕێگای خوێنی ڕۆڵەکانی خۆی بەدەست بهێنێت، بەڵکو دەخوازێت لەسەر مێزێکی ئاشتیانە پرسەکانی خۆی بە هەمیشە چارەسەر بکات.
جوگرافیای کورد لەنێوان گەلانی وەکو تورک و فارس و عەرەب چەندین سەدەیە گیرەدە دراوە، بەڵام بەداخەوە ئەم سێ گەلە بەردەوام تینوی کوشتنی ڕۆڵەکانی کورد بوونە، لەبری ئەوەی ڕێژەک بەمان دەستی برایەتی و ئاشتیەکی ڕاستەقینەیی درێژ بکەن.
منەکی کورد برایەتی لەگەڵ عەرەبەک بکەم ، کەچی ئەو بەناوی ئاین و کەمەک پرسی دیکەوە دێت ئەنفالم دەکات، یاخود چەقۆ بخاتە سەر ملی ڕۆڵەکانی نیشتیمانەکەم و سەریان لەلاشەیان جیادەکاتەوە. منیش چاوەکانم داخەم پێی بڵێم تۆ برای منی..
یان برایەتی لەگەڵ فارسێک کە هەموو ڕێژەک دەستی سورە بە کوشتن و لەسەدارەدانی ڕۆڵەکانی ڕۆژهەڵاتی نیشتیمانم. یان برایەتی لەگەڵ تورکێکی ڕەگەزپەرست، کە جگە لە بوونی ناسنامەی خۆی دان بە منەکی کورد دانانێت و بە تیرەرستێک لەقەڵەمم دەدات .
بۆیە پێویستە سەرەتا ئەمە بانگەشەی ئەوە بکەین ئاخە تەوانینی گەلانی وەکو تورک و فارس و عەرەب ئامادەیی ئەوەیان تەدایە دەستی برایەتی بە ئەمە درێژ بکەن یان بونی ئەمە وەکو نەتەوەیەکی خاوەن

زمان و کلتور قبول دەکەن ؟ نەک بەتەنیا ئەمەی کورد لەگەڵیانەکە دەستی برایەتی و ئاشتی درێژ بکەین و ئاوانیش بە ئارەزووی خۆیان کەمەکوژی مان بکەن.

کار لەسەر پرسەی ئاشتی و برایەتی گەلان پێویستە سەرتا وەک چەمکێکی هەزری کاری لەسەر بکرێت، نەک وەکو پرسێکی سیاسی و نەتەوەیی تەماشا بکرێت بە کورد لەبەرامبەری گەلانی دیکە. واتە سەرتا ئەم پرسە پێویستە لەنێو تاکی کەمەگای تورک و فارس و عەرەب کارێکی گشتگیری لەسەر بکرێت، بە دیاری کراویش لەنێو کەمەگایەکی وەکو تورکیادا، کە خاوەنی مێژوویەکی قێزەونن لە کەمەکوژی و قبولنەکردنی کوردان. دان بەوەدا بنێن ئیتر بەبێ هەناوەی هیچ پاساوێک ئێو ڕاستیە مێژوویە قبول بکەن کە گەلی کورد وەکو ئێوان گەلێکی سەربەخۆن و خاوەنی مافێکی دەستوری خۆیانن بتوانن بە ئازادییەکی ڕەها شکۆماندانە ژیان بکەن. تەنانەت گرنگە لەناوەندەکانی خوێندنیش کار لەسەر ئەم پرسیە بکرێت ، لەلایەن مامۆستاکانەوە وانەی ئاشتی پشکێش بە قوتابیەکان بکرێت لەبەرامبەر بە بوونی گەلی کورد، نەک بە پێچەوانەوە وانەی ڕق و کینە بدرێت بەو قوتابیانە لەبەرامبەر ناسنامەی کورد و کوردستان. جێگای داخە ساڵانێکی درێژە بەتایبەتی لە باکوری کوردستان و تەواوی تورکیا بەردەوام لەناوەندەکانی خوێندن کار لەسەر ناشرین کردنی کورد کراوە، تەنانەت تاوەکو ئێستا زمانی کوردی لە تەواوی تورکیا و باکوری کوردستان بەزمانێکی فەرمی نەهاتەتە ناساندن،لەگەڵ ئەوەشدا بایەخێکی ئەوتۆی پێی نەدراوە لەچاو زمانە بیانیەکانی دیکە، ئەگەرچی چەندین جار داوای بەفەرمی ناساندنی زمانی کوردی وەکو دووەم زمانی لە دەوڵەت کراوە، کەچی تاوەکو ئێستا ئەم پرسە بە نادیاری ماوەتەوە.

لە مانگی ئاداری ساڵی ٢٠٢٥ ، لەدیمانەیێکی تایبەتی ئەحمەد داود ئاغا تێیدا تیشک دەخاتە سەر ڕاستی مێژووی سەرهەڵدانەکانی کورد لە تورکیادا ، دەڵێت: لە تورکیا تورک بوون بەئادەیێک تەخ کراوەتەوە وای کرد کوردەکان هەستنەوە بەئەن ئەمەش هەین و کوردین. بەیە زەر گرنگە لەم قۆناغە هەستیاردا کار لەسەر شکاندنی بەستەڵەکی ڕەگەزپەرستی و شۆڤێنزم بکرێت. ئەگەرنا بەم شێوازە درێژەدان بە پرسەی ئاشتی و برایەتی گەلان ئەستەمە هیچ کاتێک بچێتە قۆناغی پشکۆتن، بەڵکو بە پێچەوانەوە ڕەنگە لەداهاتوودا ببێتە هەکارێک بۆ زیاتر کەمەکوژی و چەوساندنەوەی گەلی کورد.

ئەحمەد کامەران / نووسەر و چاودێری سیاسی

دووتنی ئەلیکترۆنی کوردی.. سەباح جەلال

قسەو باسێک سەبارەت بە رێگاچارەیەک بۆ کورد لە لایەن مامۆستا سەباح جەلال ەوە..

بەشی یەکەم لە قسەوباسی دووتنی ئەلیکترۆنی کوردی..

بەشی دووەم .. بۆ بینینی ڤیدیۆکە کلیکی ئێرەبکەن..

بەشی سێیەم.. دووتنی ئەلیکترۆنی کوردی..

بەشی چوارەم.. دووتنی ئەلیکترۆنی کوردی..

چەند زانیارییەک دەربارەی ئەم گیانلەبەرانە.. ئامادەکردنی/ فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

١. فیلی ئەفریقی
لووتە درێژەکەی (خرتووم): ئەو خرتووەم درێژەی فیل هەیەتی تەنها لووت نییە، بەڵکو کەڵکێنایەکە بۆ دەرکردنی دەنگی بەرز، مژرەکە بۆ خواردنەوەی ئاو، بەرییەکە بۆ پەکردنی ئاو، و دەستەکی زیادەشە بۆ فیل..
بەخۆوکردنی بچکەکان: دایکەکان و مێینەکانی تری ناو ئانەکە بچکە فیلەکان بخۆو دەکەن. کاتێک فیلە گەورەکان لەسەر یەکەک لە بچکەکان بترسن، بازنەیەک لە دەوری دروست دەکەن بۆ پاراستنی.
زمانی نهێنی: فیلەکان زۆر دەنگی جیاواز بۆ قسەکردن لەگەڵ یەکتر بەکاردەهێنن. تەنانەت زمانەکی نهێنییان هەیە کە بریتییە لە

بەرەبەرەکی زۆر نزم، بە جۆرێک مرۆڤ ناتوانێت بیبیستێت، بەڵام فیلەکانی تر دەتوانن لە دووری چەندین میلەوە بیبیستن.

٢. زۆرافە
تایبەتمەندی باڵا: زۆرافە بەوە جیادەکرێتەوە کە درێژترین ئاژەڵی شیردەرە لە جیهاندا. ئەم سیفاتەش چەندین سوودی هەیە، لەوانە توانای گەیشتن بە گەڵای دارە بەرزەکان کە هیچ ئاژەڵێکی تر ناتوانێت پێیان بگات.
مەترسیەکانی تینوێتی: هەندێک جار ئەم درێژیە کێشەی بۆ دروست دەکات؛ بۆ نموونە کاتێک زۆرافە تینووی دەبێت و دەیەوێت ئاو بخواتەوە، قاچەکان و ملە درێژەکەی وادەکەن گەیشتنی بە ئاو ببێتە پرسیەکی پڕ لە مەترسی. بەڵام خۆشبەختانە، زۆرافە زۆربەی پێویستی ئاوی خۆی لەو گەڵای دارانەوە دەستدەکەوێت کە دەیانخوات.
بچکۆی زۆرافە: بچکۆی زۆرافە تەنها نیو کاتژمێر دوای لەدایکبوونی دەتوانێت لەسەر قاچەکانی بوەستێت، و لە ماوەی ٦٠ خولەکدا دەتوانێت لەگەڵ دایکیدا ڕابکات.

٣. کەنگەری ئوسترالی
ئاژەڵە کیسدارەکان: کەنگەر بە ئاژەڵێکی کیسدار دەناسرێت. بچکەکانیان بە قەبارەیەکی زۆر بچووک لەدایکدەبن، بۆیە ناچارن باز بدەنە ناو کیسەیەکی تایبەت کە لە جێستەی دایکیاندا هەیە بۆ ئەوەی خۆیانی تێدا بپارێزن.
گەشەکردن لەناو کیسەدا: لەناو ئەم کیسەیەدا، بچکەکان بە مژینی شیری دایکیان گەشە دەکەن. ئەوان نزیکەی ٢٨٠ ڕۆژ لەناو کیسەکەدا دەژین، و تا تەمەنیان لە ساڵێک تێنەپەڕێت بە تەواوی ئامادە نین بۆ ژیانی دەرەوە و وازهێنان لە کیسەکە.
کێشەکان: هەرچەندە کەنگەرەکان ئاژەڵی هەمن و لەسەرخۆ دیارن، بەڵام زۆرجار کێشە دروستدەکەن؛ چونکە زیان بە بەرهەمی جووتیاران دەگەیەنن و ئەو لەوێگایانە تێکدەدەن کە جووتیاران ئاژەڵەکانیانی تێدا دەڵەوێنن.

تێبینی /سەرچاوە شمس الصباح ی پاشکۆی ڕۆژنامەی الصباح جدیدە